Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav románských studií

Italianistika

Diplomová práce

Bc. Barbora Břenková

Radost **v italské a české frazeologii**

Joy in Italian and Czech Phraseology

Praha, 2022 Vedoucí práce: PhDr. Zora Obstová, Ph.D.

Poděkování

Chtěla bych touto cestou poděkovat PhDr. Zoře Obstové, Ph.D. za poskytnuté materiály, věcné připomínky a čas, který věnovala čtení práce a našim konzultacím.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 26. července 2022 ……

podpis studenta

Abstrakt

Tato diplomová práce se zabývá emocí radosti v italské a české frazeologii. V teoretické části jsou probrány základní lingvistické přístupy k frazeologii a idiomatice včetně souvisejících pojmů pro české a italské prostředí a způsobu strukturního dělení frazémů. Následuje definice metafory s přihlédnutím k související metonymii a přirovnání, vysvětlení role metafory v popisu emocí a vytyčení základních skupin konceptuálních metafor/metonymií, sloužících k sémantické klasifikaci frazémů. Nakonec jsou popsány dva lexikografické přístupy k členění hesel (sémaziologický a onomaziologický). Aplikační část zprvu uvádí popis výzkumu: představuje zdroje využité ke shromáždění frazémů, vytyčuje metodologii a formuluje hypotézy. Poté je předložena formálně-funkční a sémantická analýza frazémů zvlášť pro český a italský jazyk. Závěr obsahuje shrnutí shod a odlišností mezi jednotlivými jazyky, zodpovězení hypotéz a návrh směřování dalšího výzkumu. Výsledný seznam frazémů je uveden v příloze.

Klíčová slova: frazém – sémantické pole – emoce – italština – čeština

Abstract

This diploma thesis deals with the emotion of joy in Italian and Czech phraseology. In the theoretical part, basic linguistic approaches to phraseology and idiomatics are discussed, including related concepts for the Czech and Italian backgrounds and the structural classification of phrasemes. This is followed by a definition of metaphor, taking into consideration the related metonymy and simile, an explanation of the role of metaphor in the description of emotions, and a delineation of the basic groups of conceptual metaphors/metonymies used for the semantic classification of phrasemes. Finally, two lexicographic approaches to the division of entries (semasiological and onomasiological) are described. The application part first presents a description of the research: it introduces the sources used to collect the sample, outlines the methodology, and formulates hypotheses. Then formal-functional and semantic analyses of idioms are presented separately for the Czech and Italian languages. The conclusion contains a summary of similarities and differences between individual languages, answers to hypotheses, and proposes the direction of further research. The resulting list of idioms is given in the appendix.

Key words: idiom – semantic field – emotions – Italian – Czech

Obsah

1. Úvod....8
2. Frazeologie a idiomatika ve světle lingvistiky....9
2.1 České pojetí frazeologie a idiomatiky....10
2.2 Frazém versus kolokace....11
2.3 Formální klasifikace frazémů....13
2.3.1 Frazémy kolokační....13
2.3.2 Frazémy propoziční....15
2.4 Italské pojetí frazeologie a idiomatiky....15
2.4.1 Modi di dire....15
2.4.2 Polirematiche....17
2.4.3 Collocazioni....18
3. Metafora....20
3.1 Metafora podle Lakoffa a Johnsona....21
3.1.1 Dělení konceptuální metafory....22
4. Metonymie....26
5. Přirovnání....28
6. Metafory emocí....30
6.1 Konceptuální metafory radosti....30
6.1.1 Obecné emoční metafory....30
6.1.2 Metafory vyjadřující hodnocení radosti....31
6.1.3 Metafory vyjadřující fenomenologický charakter radosti....31
6.2 Konceptuální metonymie radosti....32
6.2.1 Behaviorální reakce....32
6.2.2 Fyziologické reakce....32
6.2.3 Expresivní reakce....32
7. Sémantická a pojmová lexikální pole, sémaziologický a onomaziologický princip ve slovnících....33
8. Popis výzkumu....35
8.1 Zdroje dat....35
8.1.1 České zdroje dat....35
8.1.2 Italské zdroje dat....37
8.2 Pár slov k metodologii....39
8.3 Hypotézy....40
9. *Radost* od struktury k významu. Formální a sémantická analýza frazémů....41
9.1 *Radost* v češtině....41
9.1.1 Formální a funkční analýza českých frazémů....42

9.1.2 Sémantická analýza českých frazémů 49
9.2 *Radost* v italštině 57
9.2.1 Formální a funkční analýza italských frazémů 59
9.2.2 Sémantická analýza italských frazémů 63
10. Závěr 72
Resumé 75
Riassunto 76
Bibliografie 77
Přílohy 81

Seznam tabulek

Tabulka č. 1: Strukturně-funkční typy frazémů v českém vzorku 43
Tabulka č. 2: Kolokační frazémy substantivní – český vzorek 44
Tabulka č. 3: Kolokační frazémy adjektivní – český vzorek 44
Tabulka č. 4: Kolokační frazémy adverbiální – český vzorek 45
Tabulka č. 5: Kolokační frazémy verbální – český vzorek 47
Tabulka č. 6: Speciální typy kol. frazémů: přirovnání a binomiály – český vzorek 49
Tabulka č. 7: Frazémy propoziční a polypropoziční – český vzorek 49
Tabulka č. 8: Typy metafor/metonymií v českém vzorku 51
Tabulka č. 9: Obecné emoční metafory – český vzorek 52
Tabulka č. 10: Metafory vyjadřující hodnocení radosti – český vzorek 54
Tabulka č. 11: Metafory vyjadřující fenomenologický charakter radosti – český vzorek 56
Tabulka č. 12: Konceptuální metonymie – český vzorek 57
Tabulka č. 13: Strukturně-funkční typy frazémů v italském vzorku 59
Tabulka č. 14: Kolokační frazémy substantivní – italský vzorek 60
Tabulka č. 15: Kolokační frazémy adjektivní – italský vzorek 60
Tabulka č. 16: Kolokační frazémy adverbiální – italský vzorek 60
Tabulka č. 17: Kolokační frazémy verbální – italský vzorek 62
Tabulka č. 18: Speciální typy kol. frazémů: přirovnání a binomiály – italský vzorek 63
Tabulka č. 19: Frazémy propoziční a polypropoziční – italský vzorek 63
Tabulka č. 20: Typy metafor/metonymií v italském vzorku 64
Tabulka č. 21: Obecné emoční metafory – italský vzorek 67
Tabulka č. 22: Metafory vyjadřující hodnocení radosti – italský vzorek 68
Tabulka č. 23: Metafory vyjadřující fenomenologický charakter radosti – italský vzorek 69
Tabulka č. 24: Konceptuální metonymie – italský vzorek 70

1. Úvod

Tato diplomová práce se zabývá emocí radosti v italské a české frazeologii. Jejím hlavním cílem je vytvoření vzorku frazémů příslušících danému pojmovému poli a jejich následná strukturní a sémantická analýza. Na základě toho budou popsány shody a odlišnosti mezi oběma jazyky.

V teoretické části budou popsána specifika frazeologie jakožto lingvistické disciplíny z pohledu různých lingvistických pojetí. Specificky se pak zaměříme na český a italský jazyk a objasníme související pojmy. Popsána bude také strukturní klasifikace frazémů, jíž bude využito v praktické části. Dále pojednáme o metafoře (zejména z pohledu kognitivní lingvistiky) a objasníme její rozdíly oproti metonymii a přirovnání. V návaznosti na to představíme sémantické dělení frazémů. Teoretickou část uzavírá kapitola o různých přístupech řazení hesel ve slovnících.

V aplikační části bude nejprve nastíněn popis výzkumu – budou představeny zdroje dat, které využijeme ke sběru frazémů, také zde bude obecně shrnuta metodologie a předloženy hypotézy týkající se výsledků výzkumu. Následně přejdeme k hlavnímu bodu práce, čímž je analýza frazémů. Ta bude koncipována z hlediska formálně-funkčního a sémantického a bude popsána společně se specifiky vyhledávání frazémů pro každý z jazyků zvlášť. Závěr práce bude obsahovat shrnutí výsledků analýzy a zhodnocení správnosti hypotéz. Seznam všech analyzovaných frazémů bude uveden v příloze.

Teoretická část

2. Frazeologie a idiomatika ve světle lingvistiky[1]

Frazeologie a idiomatika je poměrně mladá lingvistická disciplína, jejíž vznik se datuje k počátku 20. století.[2] Vzhledem k nelehkosti vymezení jejích hranic a obtížnosti popisu a klasifikace jednotlivých pojmů s ní souvisejících se však začala etablovat až nedávno. V současné době vidíme dva hlavní přístupy: tradiční a korpusový.[3]

Tradiční nebo také východoevropské pojetí stojí především na práci lingvistů ze zemí bývalého Sovětského svazu (Vinogradov, Amosova), kteří vnímají frazeologii jako souvislou linii, která jde od těch nejpevnějších, fixních spojení až po volné kombinace víceslovných jednotek, přičemž jejich hlavním cílem je na základě předem daných kritérií určit, které z nich ještě spadají do oblasti frazeologie a které už ne. Mezi četné zásluhy tohoto směru patří nejen zformování základního názvosloví, ale i vytvoření určitých hranic a měřítek, podle kterých je možné frazémy posuzovat, díky čemuž se mu přezdívá klasický nebo frazeologický přístup.

Naprosto odlišné je korpusové pojetí (známé také pod názvy distribuční či frekvenční), za jehož zakladatele se považuje John Sinclair, který svůj pohled na frazeologii poprvé popsal v knize *Looking Up: An Account of the COBUILD Project in Lexical Computing*. Tato sbírka esejů vznikla jako záznam výzkumného projektu vedoucího k vytvoření korpusu současné angličtiny – a právě na korpusových datech stojí i celý tento přístup, ve kterém se přihlíží primárně k četnosti daných spojení a až sekundárně k jejich vlastnostem. Tím se otvírá prostor takovým útvarům, které by v tradičním pojetí za frazémy označované nebyly (např. kolokacím), a naopak se upozaďují spojení, která až dosud tvořila samotné jádro frazeologického výzkumu (např. přísloví). Sinclair a jeho spolupracovníci také upustili od vymezování pevné hranice frazeologie: jisté ale je, že se v jeho pojetí tato oblast oproti původnímu tradičnímu vymezení rozšiřuje.

---

[1] GRANGER, Sylviane a Magali PAQUOT. Disentangling the phraseological web. GRANGER, Sylviane a Fanny MEUNIER. *Phraseology: An Interdisciplinary Perspective*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2008, s. 27-49. ISBN 9789027232465.

[2] Ačkoli se ustálenými spojeními zabývali učenci už ve starověkém Řecku, za samostatný vědní obor byla frazeologie označena až v roce 1909 švýcarským lingvistou Charlesem Ballym. Zdroj: FÖLDEŠIOVÁ, Denisa. Frazeologie. In: *Encyklopedie lingvistiky* [online]. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2014 [cit. 2022-05-07]. Dostupné z: http://encyklopedieoltk.upol.cz/encyklopedie/index.php5/Frazeologie.html

[3] Kromě těchto dvou přístupů rozlišujeme ještě např. kognitivní pojetí z hlediska konstrukční gramatiky, které bude podrobněji popsáno v následující podkapitole.

2.1 České pojetí frazeologie a idiomatiky

Mluvíme-li o frazeologii a idiomatice v kontextu českého jazyka, je na místě zmínit přístup Františka Čermáka. Ten ji popisuje jako studium převážně (ale ne nutně) víceslovných jednotek, které jsou tvořeny anomálním spojením komponentů nižšího řádu, přičemž výsledný idiom je na úrovni sémantiky vždy o řád výše.[4]

Zde je nutné vysvětlit hledisko „anomálnosti“. Podle Čermáka se kombinace morfémů, lexémů, ale i vět v běžném jazyce podrobují analogickým pravidlům. Za anomální pak považuje taková spojení, která tento řád nedodržují. Jako příklad uvádí frazém *ležet polem*, kde sloveso *ležet* paradoxně vstupuje do instrumentálové vazby, což je rozdílné oproti běžným spojením s tímto slovesem (obvykle se pojí se substantivy v lokativu, odpovídajícími na otázku „kde?“, např. *ležet na poli*).[5]

Anomálie může být však nejen formální (gramatická), ale i sémantická: např. adjektivum *otevřený* obyčejně předchází substantivům, která jsou z logiky věci „otvíratelná“ – otevřené okno / dveře / oči (srov. *otevřené břicho apod.) Přesto se ujal frazém *otevřená hlava*[6] jako označení inteligentního, přemýšlivého člověka. Čermák zároveň upozorňuje, že u frazeologických spojení neexistuje možnost záměny jednotlivých komponentů, a to ani v případech, kdy se jedná o komponenty stejné funkce (*přivřená / zavřená hlava nebo *otevřená lebka / otevřený obličej).[7]

Anomálních rysů je mnoho a každý frazém jich může mít hned několik; minimálně však jeden, jinak se nejedná o frazém (díky tomu rozlišujeme stupeň frazeologizace/idiomatizace daných spojení). Patří k nim dále případy, kdy nelze přiřadit některý z komponentů k určitému slovnímu druhu (*být hin*) – u těchto slov máme často problém definovat jejich samotný význam. Anomálie se může projevit i tehdy, když se pokusíme o gramatické transformace frazému, např. *přirostla mi k srdci*, ale **přirosteš mi k srdci?*, **byl bys mi přirostl k srdci*, **přirosťte mi k srdci!*, **přirostla jsem si k srdci*.[8]

---

[4] ČERMÁK, František. *Frazeologie a idiomatika česká a obecná: Czech and general phraseology*. Praha: Karolinum, 2007. ISBN 978-80-246-1371-0, s. 25.
[5] Tamtéž, s. 26.
[6] Je zapotřebí upřesnit, že do skupiny frazémů nespadají tzv. doslovná homonyma (*otevřená hlava* během chirurgického zákroku).
[7] ČERMÁK, František. *Frazeologie a idiomatika česká a obecná: Czech and general phraseology*. Cit. d., s. 30-31.
[8] Tamtéž.

Proti konceptu anomálie se však staví zastánci konstrukční gramatiky, kteří věří, že gramatika a lexikum nejsou oddělené, ale naopak vzájemně propojené systémy. Dokazují to na studiu tzv. syntaktických idiomů, což jsou taková spojení, která sice významově spadají mezi idiomy, zároveň se však syntakticky chovají neanomálně. Např. frazém *házet flintu do žita* má zcela běžnou syntaktickou strukturu [V + $NP_{ak.}$ + PP_{do}], která je využívána napříč mnoha neidiomatickými výrazy (např. *dát knihu do šuplíku*), zároveň lze použít v jakémkoli čase či způsobu, do frazému může být dokonce integrován další prvek (např. averbium: *Neházej hned flintu do žita!*) a spojení *do žita* je plně produktivní ve smyslu předložkové fráze určující směr [P + $N_{gen.}$]. Jediným specifikem tohoto frazému tedy zůstává víceméně pevné pořadí komponentů.[9]

Sám Čermák připouští, že hledisko anomálnosti je poměrně relativní, jelikož nemáme přesné vymezení toho, co je v jazyce pravidelné. Frazém/idiom pak s ohledem na tuto skutečnost definuje jako „takové nemodelové a ustálené syntagma prvků, z nichž (aspoň) jeden je z hlediska druhého členem extrémně omezeného a zavřeného paradigmatu (formálně a většinou i sémanticky)“[10]. V odborné literatuře se při pojmenovávání takových jevů obvykle pracuje jak s pojmy frazém, tak i idiom – nejsou to však pojmenování synonymní. Označení frazém se používá, zmiňujeme-li jeho formální hledisko. O idiomatickém spojení mluvíme v případě, kdy chceme akcentovat jeho sémantickou stránku. Toto rozlišování je užitečné zejména na periferii frazeologie a idiomatiky, kde se oslabuje významové stránka spojení a je nutné používat pojem frazém, což se týká např. prepozičních frazémů (*v souvislosti s*), kvazifrazémů (*zarytě mlčet*) a termínů založených na metafoře (*valná hromada*)[11].

2.2 Frazém versus kolokace

Při definici frazému v českojazyčném prostředí nesmíme opomenout ani vymezení úzce souvisejícího pojmu: kolokace. Na tu se dá nahlížet z několika úhlů podle předmětu studia. Obecně se kolokace popisují jako smysluplné spojení lexémů, které jsou vzájemně kompatibilní.[12] V oblasti frazeologie a idiomatiky se kolokace chápou jako synonymum

[9] FRIED, Mirjam. Konstrukční gramatika. In: *CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. Brno: Masarykova univerzita, 2017 [cit. 2022-07-10]. Dostupné z: https://www.czechency.org/slovnik/KONSTRUKČNÍ GRAMATIKA
[10] ČERMÁK, František. *Frazeologie a idiomatika česká a obecná: Czech and general phraseology*. Cit. d., s. 32.
[11] Ačkoli se terminologická sousloví (*prvosenka jarní*) mezi frazémy nezařazují, metaforické termíny k frazeologii částečně náleží (obvykle hovoříme o jistém subtypu kvazifrazémů).
[12] ČERMÁK, František a Václav CVRČEK. Kolokace. In: *CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. Brno: Masarykova univerzita, 2017 [cit. 2022-06-22]. Dostupné z: https://www.czechency.org/slovnik/KOLOKACE

k pojmu kolokační frazém[13], v korpusové lingvistice zase nahrazují termín slovní spojení.[14] I zde se budeme zabývat především postojem Františka Čermáka, který pro český jazyk pojem kolokace zavedl.

Zpravidla rozlišujeme tři základní vlastnosti kolokací: kolokabilitu, sémantickou kompatibilitu a valenci.[15]

Kolokabilita, tedy spojitelnost lexémů z formálního a sémantického hlediska[16], rozděluje kolokace do tří skupin na slova kolokačně široká (např. *být*), kolokačně neutrální (např. *hlava*) a monokolokabilní[17] (např. *tratoliště*). Tato slova jsou kolokabilní nejen v rámci jedné skupiny (např. několik slov kolokačně širokých: *být ten tam*), ale i mezi sebou (např. slovo kolokačně široké se slovem monokolokabilním: *být hin*), přičemž nejpočetnější skupinu tvoří kombinace slov kolokačně neutrálních, ať už v rámci jedné skupiny (např. *tlouct špačky*), nebo ve spojení se slovy z jiných skupin (např. *mít někoho na krku*).[18]

Kolokabilita spojení je závislá na vlastnosti, kterou nazýváme kompatibilita.[19] Podle její definice je možnost kombinace dvou a více lexémů podmíněna nejen slučitelností gramatickou, ale především významovou: proto například nelze říct *psát vodu* (srov. s běžným *psát knihu*), přestože se sloveso *psát* v češtině pojí s akuzativem a formálně je toto spojení zcela v pořádku. Absenci této vlastnosti říkáme inkompatibilita, není to však opak kompatibility, ale spíše jakýsi její poddruh, který je uplatňován především v metafoře.[20]

Jak jsme zmínili výše, kromě sémantické kompatibility kolokace vyžadují také splnění určitých formálních, gramatických podmínek, které specifikují podobu kolokátu (v češtině je to typicky užití pádové koncovky – *psát knih<u>u</u>*). Valence podléhá tzv. kolokačnímu paradigmatu, což se projevuje na samotném valenčním schématu (*psát* 1. *někomu* 2. *něco* 3. *o něčem*), v běžné řeči však ho nemusíme uplatňovat v plné míře (lze říct pouze *psát knihu* / *psát o historii* apod.)

---

[13] Více o kolokačních frazémech viz níže.
[14] ČERMÁK, František a Václav CVRČEK. *Kolokace*. Cit. d.
[15] ČERMÁK, František. *Lexikon a sémantika*. Praha: Lidové noviny, 2010. ISBN 978-80-7422-020-3, s. 282.
[16] ČERMÁK, František. Kolokabilita. In: *CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. Brno: Masarykova univerzita, 2017 [cit. 2022-06-23]. Dostupné z: https://www.czechency.org/slovnik/KOLOKABILITA
[17] Tento termín do české lingvistiky vnesl již zmíněný lingvista F. Čermák.
[18] FILIPEC, Josef a František ČERMÁK. *Česká lexikologie*. Praha: Academia, nakladatelství Československé akademie věd, 1985. ISBN 0585-5675, s. 182-183.
[19] ČERMÁK, František. *Lexikon a sémantika*. Cit. d., s. 283.
[20] Tamtéž.

Čermák[21] systémově dělí kolokace do tří základních skupin, které projevují ustálenost, a to na:

1) kolokace termínové, např. *kyselina sírová*;
2) kolokace idiomatické, např. *vydat všanc*;
3) kolokace propriální, např. *Hradec Králové*,

přičemž připouští existenci skupiny čtvrté, která stojí na pomezí ustálených a neustálených[22] spojení:

4) kolokace uzuální, např. *mýt si ruce*.

Výše zmíněné příklady ukazují, že se z Čermákova pohledu u frazému a kolokace nejedná o dva různé jevy, ale naopak o vztah hyponymně-hyperonymní (frazém je podtyp kolokace – viz 2).

2.3 Formální klasifikace frazémů

V minulosti vzniklo mnoho různých typologií frazémů, např. z hlediska stylistiky, sémiotiky, etymologie apod., pro potřeby této práce však budeme používat formální klasifikaci Františka Čermáka. Ten dělí frazémy do dvou velkých skupin[23] na frazémy kolokační a propoziční.

2.3.1 Frazémy kolokační[24]

Do této skupiny spadají frazémy s dvěma a více lexémy, které však samostatně neformují větu. Co do počtu výrazů se jedná o největší a nejpestřejší skupinu, která obsahuje:

a) spojení s autosémantickými komponenty, tedy frazémy, které jsou tvořené plnovýznamovými (lexikálními) slovy[25], např. *chytat lelky*, *zlatý důl*, *roh hojnosti*;

[21] ČERMÁK, František. *Jazyk a jazykověda* [online]. Praha: Karolinum, 2013 [cit. 2022-06-22]. ISBN 978-80-246-2360-3. Dostupné z: https://cuni.primo.exlibrisgroup.com/permalink/420CKIS_INST/5nfor5/alma9925526296806986, s. 217.
[22] Mezi neustálené kolokace, na které se však v této práci nebudeme zaměřovat, řadíme kolokace běžné (*studená voda*), analytické (*byl by přišel*) a individuální metaforické (*barvotisková melodie* – B. Hrabal). Mimo kolokace pak spadají náhodné kombinace slov (*že když* apod.). Zdroj: tamtéž.
[23] F. Čermák přesněji vymezuje ještě třetí skupinu („jednoslovné“ frazémy lexikální), kterými se ovšem v této práci zabývat nebudeme. Více o lexikálních frazémech viz ČERMÁK, František. *Frazeologie a idiomatika česká a obecná: Czech and general phraseology*. Cit. d., s. 60.
[24] Následující příklady převzaty tamtéž, s. 44-52.
[25] Tj. především substantivy, adjektivy, verby a adverbii a jejich kombinacemi.

b) spojení se synsémantickými komponenty, za která se považují naopak kombinace neplnovýznamových (gramatických) slov[26], např. *kdoví jestli*, *o sto šest*, *jakýs takýs*;
c) smíšené kombinace, tedy sloučení těchto dvou typů, např. *od oka*, *až hanba*, *skrz naskrz*.

F. Čermák mezi kolokační frazémy dále zařazuje tyto speciální typy:

d) přirovnání[27], byť mohou spadat do všech formálních úrovní frazeologie a idiomatiky (jako komponent mohou mít slovo, kolokaci i větu), např. *sedět jako pecka*, (*být*) *lehký jako pírko*;
e) verbonominální kvazifrazémy (spojení stojící na okraji frazeologie a idiomatiky), u kterých formálně převažuje typ V-S^{abstr}, tj. struktury, které „jsou vysoce příznačné specifickou distribucí (kolokabilitou) slovesného komponentu, který je plně podřízen povaze substantiva“[28], např. *věnovat pozornost*, *uvést do pohybu*, *způsobit škodu*;
f) binomiály jakožto útvary vyznačující se spojením dvou lexémů téhož slovního druhu[29], např. *z ručky do ručky*, *zdravý nemocný*, *chtě nechtě*.

Kromě výše zmíněné formální klasifikace členíme frazémy kolokační také podle jejich strukturní funkce. Rozlišujeme frazémy adkolokační, spojující se s kolokacemi, a adpropoziční, na které navazují větné konstrukce. Tyto typologie se dále rozvětvují s přihlédnutím k syntaktické funkci frazému:

A) frazémy adkolokační
   - verbální, např. *umět se narodit*;
   - nominální, např. *zlatý důl*;
   - modifikační, např. *široko daleko*;
   - relační, např *na úkor někoho*;
   - substituční, např. *Co* (je to) *za* (člověka)?
B) frazémy adpropoziční
   - modifikační, např. *mezi námi*;
   - relační, např. *Jen ať…*[30]

[26] Kromě vlastních synsémantik, jako jsou prepozice, konjunkce a partikule, se tato skupina rozšiřuje o pronomina, numeralia, interjekce a monokolokabilní slova.
[27] Jejich podrobnější definice viz dále.
[28] ČERMÁK, František. *Frazeologie a idiomatika česká a obecná: Czech and general phraseology*. Cit. d., s. 50.
[29] Ačkoli tato spojení nemusí vždy spadat mezi frazémy, budeme se v této práci zaměřovat pouze na binomiály frazematické.
[30] ČERMÁK, František. *Frazeologie a idiomatika česká a obecná: Czech and general phraseology*. Cit. d., s. 62.

Pro potřeby této práce budeme zjednodušeně dělit kolokační frazémy na čtyři základní a nejvíce frekventované funkční typy: frazémy verbální, založené na slovesech, frazémy nominální a jejich podskupiny substantivní a adjektivní, a frazémy adverbiální, které plní funkci příslovce.

2.3.2 Frazémy propoziční[31]

Mezi propoziční frazémy zahrnujeme taková spojení, která mají funkci věty. Podle počtu propozic a mluvčích se dále dělí na:

g) frazémy propoziční monosubjektové – 1 mluvčí[32], 1 propozice,
   např. *Ani kuře zadarmo nehrabe*;
h) frazémy polypropoziční monosubjektové – 1 mluvčí, minimálně 2 propozice,
   např. *Vrána k vráně sedá, rovný rovného si hledá*;
i) frazémy polypropoziční intersubjektové – minimálně 2 mluvčí a 2 propozice,
   např. A: *Proč?* – B: *Pro slepičí kvoč.*

Funkční dělení propozičních frazémů pak označuje větný způsob:

C) frazémy indikativní, např. *Ani pes by to nežral*;
D) frazémy imperativně vokativní, např. *Ruku na srdce!*;
E) frazémy interogativní, např. *A já jsem vosk?*[33]

2.4 Italské pojetí frazeologie a idiomatiky

Stejně jako v češtině, i v italštině rozlišujeme různé druhy víceslovných lexikálních jednotek. Níže si popíšeme *modi di dire*, což je termín víceméně ekvivalentní k našim frazémům a idiomům, a vysvětlíme, v čem se liší od tzv. *poliremattiche*, poté se zaměříme na italské kolokace.

2.4.1 Modi di dire[34]

Modo di dire, termín známý také jako *locuzione*/*espressione idiomatica*, označuje pevně spojené víceslovné lexikální jednotky, jejichž celkový význam nelze odvodit z významu jednotlivých komponentů. Takto například spojení *essere al verde*, které se používá ve smyslu

[31] Následující příklady převzaty tamtéž, s. 53-59.
[32] Na rozdíl od kolokačních frazémů verbálních je u propozičních frazémů subjekt pevně daný.
[33] ČERMÁK, František. *Frazeologie a idiomatika česká a obecná: Czech and general phraseology*. Cit. d., s. 62-63.
[34] FALOPPA, Federico. Enciclopedia dell'Italiano: modi di dire. In: *Treccani* [online]. Roma: Istituto della Enciclopedia Italiana, 2011 [cit. 2022-06-25]. Dostupné z: http://www.treccani.it/enciclopedia/modi-di-dire_%28Enciclopedia-dell%27Italiano%29/

být na mizině / *nemít žádné peníze*, by v doslovném překladu znamenalo nic neříkající „*být na zeleném*“. Ačkoli význam tohoto spojení není sám od sebe zjevný a mluvčí se ho musí naučit, v některých případech nám může k rozklíčování významu pomoci etymologie. Monica Quartu[35] navrhuje tři možné původy vzniku tohoto významu:

1) zelená byla tradičně barva látky používaná na podšívky měšců, kam se ukládaly mince. Když peníze došly, dotyčný viděl místo nich jen zelenou barvu podšívky, tedy „*byl na zeleném*“;
2) v minulosti se spodní části svíček barvily na zeleno, aby bylo vidět, když svíčka dohořívá. Dojít k zelené barvě znamenalo, že je svíčka u konce;
3) jako třetí možnost se jeví odkaz k určitým druhům zeleniny, u kterých se obvykle konzumovaly pouze bílé části a zelené části se vyhazovaly (např. řapíkatý celer, pórek, chřest).

Lucilla Pizzoli[36] podotýká, že výše zmíněné příklady nejsou vyčerpávající a původ významu *essere al verde* může být jednoduše v tom, že se dříve zelená barva vnímala negativně (na rozdíl od dnešní doby, kdy má zelená vesměs pozitivní konotace, např. v souvislosti s ekologií atp.) – tyto tendence se někdy promítají i do současnosti, např. zelená barva postavy *Nechuť* z pohádky *V hlavě*.[37] Z obou názorů však vyplývá, že za významem těchto spojení často stojí určité metaforické postupy.

Stejně jako u českých frazémů, i u italských *modi di dire* mluvíme o jisté anomálii či restrikcích daných spojení. Jak jsme již naznačili výše, jednou z nich je přenesení významu (např. spojení *tagliare la corda* se používá ve smyslu *zmizet*, *vypařit se*,[38] doslovně však znamená „*přeříznout provaz*“), mají fixní, pevně daný řád neumožňující změnu či doplnění na úrovni morfémů (**tagliare le corde*), slov (**tagliare una corda* / **tagliare le corde spesse*) nebo věty (**la corda, l'hai tagliata*) a je téměř nemožné zaměnit komponenty (**affettare la corda*), čímž se liší od spojení nefrazematických, jejichž komponenty můžeme podle potřeby variovat (srov. *tagliare il pane* / *le cipolle* / *la carne* = *krájet chleba* / *cibule* / *maso*).

[35] QUARTU, Monica a Elena ROSSI. Dizionario dei modi di dire. In: *Corriere della Sera* [online]. Milano: RCS Mediagroup, 2022 [cit. 2022-06-25]. Dostupné z: https://dizionari.corriere.it/dizionario-modi-di-dire/
[36] PIZZOLI, Lucilla. Essere al verde: Per modo di dire… Un anno di frasi fatte. In: *Treccani* [online]. Roma: Istituto della Enciclopedia Italiana, 2011 [cit. 2022-06-25]. Dostupné z: https://www.treccani.it/magazine/lingua_italiana/articoli/parole/Modi_di_dire23.html
[37] Tamtéž.
[38] V češtině ekvivalentní např. k idiomu *vzít čáru*.

Už dříve jsme však zmínili, že míra strnulosti frazematických konstrukcí může být různá, což potvrzuje i výzkum italské lingvistky Simonetty Vietri[39] z roku 1985. Tato autorka na vzorku 3000 frazémů s přechodnými slovesy ukazuje, že ne všechna spojení se vyznačují stejnou míru fixnosti. Naopak některá tato spojení mají tendenci variovat, aniž by ztratila svůj idiomatický význam. Stejný závěr vychází i z její další studie z roku 2014.[40] Vietri dokazuje, že všechny *modi di dire* se nedají definovat stejnými kritérii – naopak se jedná o heterogenní skupinu výrazů, které občas nemají tak daleko od nefrazematických spojení, jak by se mohlo zdát. Přechod od jedné skupiny výrazů ke druhé je tedy kontinuální.[41]

Federico Faloppa[42] ve svém článku věnovaném *modi di dire* rozděluje tato spojení do čtyř základních skupin na verbální (*vuotare il sacco*), nominální, resp. substantivní (*patata bollente*), adjektivní (*all'acqua di rose*) a adverbiální (*alla bell'e meglio*), vychází při tom z dělení lingvistky Federiky Casadei.[43] Dle tohoto funkčního dělení budeme postupovat i v této práci.

2.4.2 Polirematiche

Podobným, ne však zaměnitelným pojmem k *modi di dire* jsou *parole polirematiche* (zkráceně pouze *polirematiche*). Francesca Masini[44] definuje *polirematiche* jako jednotky „tvořené více než jedním slovem, jejichž komponenty mají specifickou strukturní a sémantickou soudržnost[45] a které mohou náležet různým slovním druhům“. Tento termín byl poprvé použit italskými lingvisty Tulliem De Maurem a Miriam Voghera, v průběhu let se však používaly i jiné názvy, například *unità lessicale superiore* (Dardano), *lessema complesso* (De Mauro, Voghera), *parola sintagmatica* (Masini) nebo *parola complessa* (Simone).[46]

---

[39] VIETRI, Simonetta. *Lessico e sintassi delle espressioni idiomatiche: Una tipologia tassonomica dell'italiano.* Napoli: Liguori editore, 1985. ISBN 978-8820713492.
[40] VIETRI, Simonetta. *Idiomatic Constructions in Italian: A Lexicon-Grammar approach*. Amsterdam/New York: John Benjamins, 2014. ISBN 9789027231413.
[41] OBSTOVÁ, Zora. Italská frazeologie a frazeografie na přelomu tisíciletí. *Časopis pro moderní filologii*. Praha, 2022, **104**(2) (v tisku).
[42] FALOPPA, Federico. *Enciclopedia dell'Italiano: modi di dire*. Cit. d.
[43] Srov. CASADEI, Federica. Per una definizione di “espressione idiomatica” e una tipologia dell'idiomatico in italiano. *Lingua e stile*. 1995, **30**(2), 335-358.
[44] MASINI, Francesca. Enciclopedia dell'Italiano: parole polirematiche. In: *Treccani* [online]. Roma: Istituto della Enciclopedia Italiana, 2011 [cit. 2022-06-25]. Dostupné z: https://www.treccani.it/enciclopedia/parole-polirematiche_%28Enciclopedia-dell%27Italiano%29/
[45] Stupně koheze jsou rozličné a odvíjí se od toho, k jakému slovnímu druhu daná *polirematica* funkčně náleží (od „nejfixnějších“ předložkových a spojkových *polirematiche* až po nejvolnější struktury slovesné). Srov. VOGHERA, Maria. Polirematiche. GROSSMANN, Maria a Franz RAINER. *La formazione delle parole in italiano*. Tübingen: Max Niemeyer Verlag, 2004, s. 56-69. ISBN 9783484507111.
[46] MASINI, Francesca. *Enciclopedia dell'Italiano: parole polirematiche*. Cit. d.

Hlavními strukturními vlastnostmi, které se u *polirematiche* v různé míře projevují, jsou především:

- nemožnost záměny jednotlivých komponentů jejich synonymy a nemožnost flektivní změny komponentů, např. *camera a gas* / **stanza a gas* nebo *alte sfere* / **alta sfera*;
- nemožnost vkládání dalších slov do již vzniklého spojení, např. *casa di cura* / **casa spaziosa di cura*;
- nemožnost syntaktických dislokací či záměn pořadí komponentů, např. *permesso di soggiorno* / **è di soggiorno quel permesso?* nebo *alti e bassi* / **bassi e alti*;
- nemožnost pronominalizace komponentů, např. *cartone animato* / **quelli animati sono i cartoni che mi piacciono di più*.[47]

Ačkoli se *polirematiche* svými strukturními vlastnostmi nápadně podobají již zmíněným *modi di dire*, nejedná se o výrazy ekvivalentní. Jejich počet je výrazně vyšší – je to jistá nadřazená skupina, do které zčásti spadají i frazematické jednotky. Některé *polirematiche* také mohou projevovat idiomatičnost, tj. jejich význam nesestává ze součtu významů jednotlivých komponentů, např. spojení *luna di miele* (česky *líbánky*, doslova „*medový měsíc*“), neplatí to však plošně pro všechna spojení (srov. např. *mulino a vento* = *větrný mlýn*). Míra idiomatičnosti napříč *polirematiche* kolísá a není pro jejich vymezení tak důležitá, jako třeba ustálenost spojení.

2.4.3 Collocazioni[48]

Jestliže jsme si výše popsali poměrně omezenou skupinu frazémů (*modi di dire*), která tvoří součást větší skupiny (*polirematiche*), nyní se přesuneme ke skupině největší, a to ke kolokacím (italsky *collocazioni*).

Termínem *collocazione* se míní souvýskyt dvou či více slov, které mají tendenci spojovat se častěji, než je obvyklé. Tato spojení tvoří jistý přechod mezi frazematickými jednotkami a volnými spojeními slov, hranice mezi těmito třemi jevy však nejsou pevně definované, a proto je v některých případech nesnadné určit, ke které skupině výrazů dané spojení náleží.

---

[47] Tamtéž.
[48] FALOPPA, Federico. Enciclopedia dell'Italiano: collocazioni. In: *Treccani* [online]. Roma: Istituto della Enciclopedia Italiana, 2010 [cit. 2022-06-25]. Dostupné z: https://www.treccani.it/enciclopedia/collocazioni_%28Enciclopedia-dell%27Italiano%29/

Například *mangiare un panino* je považováno za volné spojení slov, jelikož můžeme jednotlivé komponenty v rámci sémantické kompatibility libovolně zaměňovat za jiné bez jakékoli preference (*mangiare una pizza* / *un gelato* / *una mela*), naopak *mangiare a quattro palmenti* nebo *mangiare di gusto* se jako kolokace označují, jelikož jednotlivé komponenty tíhnou ke spojování právě v takovéto podobě (došlo tedy k lexikalizaci jednotky jako celku), což potvrzuje i korpusová analýza, kde se tato spojení objevují ve vysoké frekvenci.[49]

Od *modi di dire* se *collocazioni* liší zaprvé nižší mírou fixnosti, zadruhé tím, že význam kolokací lze na rozdíl od frazémů částečně odvodit z významu komponentů. Takto například u spojení *mangiare la foglia* (doslova „*sníst list*“, do češtiny překládané jako *odhalit podvod*) došlo k přenesení významu, naopak spojení *mangiare di gusto* (*jíst s chutí*) dává i v doslovném překladu[50] smysl.

Kolokace je také nutno odlišit od již zmíněných *polirematiche*, které jsou soudržné jak z paradigmatického, tak i syntagmatického hlediska. Oproti tomu se kolokace nevyhýbají syntaktickým změnám: např. spojení *bandire un concorso* existuje i v pasivní konstrukci (*il concorso è stato bandito*) a připouští morfologickou změnu nebo dokonce vložení komponentů (*hanno bandito molti concorsi*).[51]

[49] Tamtéž.
[50] Otázka překladu kolokací je velmi zajímavá, předchozí výzkumy totiž ukázaly, že se napříč jazyky mohou měnit závislé členy, naopak řídící člen zůstává stejný: *to have a shower*, *fare una doccia*, *dát si sprchu*. Zdroj: tamtéž.
[51] Srov. MASINI, Francesca. *Enciclopedia dell'Italiano: parole polirematiche*. Cit. d.

3. Metafora[52]

Spojení, která budeme v této práci analyzovat, se vyznačují tím, že se jejich význam liší od významu dílčích komponentů. Tento význam označujeme jako nekompoziční či idiomatický, v mnoha případech se však také může chápat jako metaforický. Abychom lépe porozuměli sémantické složce idiomů, objasníme si nejdříve definici metafory a pojmů s ní souvisejících.

Slovo metafora pochází ze starořeckého *μεταφορά* (česky *přenesení*). Jedná se o druh jazykového tropu, u kterého dochází právě k přenesení významu, a to na základě vnější podobnosti. Existuje několik typů podobnosti, např. podle tvaru či struktury (*zub pily*), množství (*kapka štěstí*), umístění (*čelo postele*), funkce (*hlava státu*) nebo vlastností (*Petr je vítr*).

Zkoumáním metafory se již od dob Aristotela zabývaly obory jako je rétorika, estetika nebo literární věda (především v rámci své subdisciplíny poetiky). Díky této dlouhé tradici dnes existuje mnoho typologií a klasifikací metafory.

Jednou z takových je interakční teorie metafory, kterou předložil v 2. polovině 20. století analytický filozof Max Black. Rozvinul tak teorii Ivora Armstronga Richardse, podle nějž má každá metafora dvě myšlenky – doslovnou (*tenor*) a metaforickou (*vehicle*) – které pak díky své interakci „skládají“ význam celé metafory. Black se zaměřil na myšlenku interakce, změnil však názvosloví týkající se ústřední pojmové dvojice na ohnisko (*focus*) a rámec (*frame*). Podle tohoto filozofa doslovný význam ohniska interaguje s doslovným významem rámce, přičemž finální význam metafory je přenesen na její ohnisko.[53] Tak například ve větě *Političkа proplula předvolební debatou* je za ohnisko považován metaforický výraz *proplula*, zbytek je myšlen doslova a stává se proto rámcem. Za rámec se dá tedy považovat jakýkoli „kontext“ dané metafory.[54]

Zůstaneme-li na poli analytické filozofie, má metafora svůj význam také v teorii mluvních aktů[55], kde spadá pod tzv. nepřímé řečové jednání. K jeho pochopení si představme

---

[52] NEKULA, Marek. Metafora. In: *CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. Brno: Masarykova univerzita, 2018 [cit. 2022-02-13]. Dostupné z: https://www.czechency.org/slovnik/METAFORA

[53] MÁCHA, Jakub. Analytické teorie metafory: I. Počátky interakční teorie u I. A. Richardse. *Studia philosophica* [online]. 2020, **67**(1), 23-29 [cit. 2022-05-06]. Dostupné z: https://doi.org/10.5817/SPh2020-1-3

[54] MÁCHA, Jakub. Analytické teorie metafory: II. Interakční teorie M. Blacka. *Studia philosophica* [online]. 2020, **67**(2), 7-19 [cit. 2022-05-06]. Dostupné z: https://doi.org/10.5817/SPh2020-2-2

[55] Teorie mluvních aktů, známá také jako teorie řečového jednání, vznikla v 60. letech minulého století. Za jejího zakladatele je považován britský filozof jazyka John Langshaw Austin, v kontextu metafory je ale nutné zmínit také Paula Grice (zejména pro jeho koncept maxim) a Johna Searla, kteří tuto teorii rozvinuli.

například situaci, kdy sedíme v autě na místě spolujezdce a bavíme se s řidičem, který najednou oznámí *Došel nám benzín.* Toto sdělení si můžeme vykládat různě na základě kontextu situace. V doslovném významu nám mluvčí říká, že máme prázdnou nádrž, my si to ale vzhledem k okolnostem můžeme interpretovat jako dotaz, jak daleko je benzínová pumpa. Konverzace by tedy vypadala takto: A: *Došel nám benzín*. B: *Už jsme skoro tam*. Stejnou větu si však v jiném kontextu budeme interpretovat zcela odlišně. Nyní si představme, že benzín opravdu došel a my jsme nestihli dojet k benzínové pumpě a stojíme u krajnice. Před námi zastaví jiné auto a jeho řidič se nás zeptá, co se stalo. Na naši odpověď *Došel nám benzín* pak reaguje například tím, že nám nabídne odvoz. Situace, kdy si mluvčí a adresát rozumějí, aniž by se vyjadřovali doslovně, zahrnul pod termín konverzační implikatura filozof a logik Paul Grice, podle kterého na stejném principu funguje i metafora.[56] Jako příklad uveďme větu *To byl absolutní výbuch* [o dnešním představení], která může v různém kontextu značit jak senzaci, tak i propadák.[57]

Nový pohled na studium metafory z hlediska lingvistiky přišel však až po roce 1980, kdy vyšla kniha *Metaphors we live by*[58]. Její autoři George Lakoff a Mark Johnson v ní zavádí termín konceptuální (pojmové) metafory. Jelikož se v této práci budeme pojmovou metaforou zabývat, její specifika budou probrána níže.

3.1 Metafora podle Lakoffa a Johnsona[59]

Revolučním pohledem na problematiku metafory je teorie amerických vědců George Lakoffa a Marka Johnsona, kteří svým výzkumem výrazně ovlivnili oblast kognitivní lingvistiky. Na metaforu nahlížejí jako na součást každodenního života (ne pouze jako na ozdobu vysoké literatury), která prostupuje nejenom jazykem, který používáme, ale i naším myšlením jako takovým. Základní ideou této teorie je, že člověk a jeho pojmový systém už na samotných metaforách, resp. metaforických pojmech funguje, a v důsledku toho je tedy možné metafory (ve smyslu jazykových výrazů) vytvářet.[60]

---

[56] Podle Grice metafora staví na podobnosti doslovného a zamýšleného významu, k jehož pochopení dochází skrze konverzační implikaturu spuštěnou porušením tzv. maximy způsobu (tj. Mluv jasně a srozumitelně!) Zdroj: NEKULA, Marek. Konverzační implikatura. In: *CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. Brno: Masarykova univerzita, 2017 [cit. 2022-05-07]. Dostupné z: https://www.czechency.org/slovnik/KONVERZAČNÍ IMPLIKATURA

[57] Tamtéž.

[58] LAKOFF, George a Mark JOHNSON. *Metaphors We Live By*. Chicago: The University of Chicago Press, 1980. ISBN 978-0226468013.

[59] LAKOFF, George a Mark JOHNSON. *Metafory, kterými žijeme*. Brno: Host, 2002. Teoretická knihovna. ISBN 80-7294-071-6.2002.

[60] Tamtéž, s. 18.

3.1.1 Dělení konceptuální metafory

Výše zmínění autoři v knize popisují dělení konceptuální (pojmové) metafory do tří základních skupin na strukturní, orientační a ontologické metafory.

Strukturní metafory jsou takové, u kterých se zdrojová oblast propojuje s oblastí cílovou (jeden pojem vychází z druhého). Lakoff a Johnson uvádí jako příklad takového typu metafory *Spor/argumentace je válka*. Následující věty z korpusu InterCorp[61] ukazují využití této metafory v italštině i češtině.[62]

- Ve sporu se stejně jako ve válce dá vyhrát nebo prohrát:
  La cosa più importante per *vincere in una discussione* è di non vacillare, anche se sei in dubbio e tanto meno se ti sei sbagliata.
  = Když chceš *vyhrát nějaký spor*, nikdy nesmíš váhat, i kdybys stokrát pochybovala, tím spíš, kdybys neměla pravdu.

- Naše pozice ve sporu se lze bránit, hájit:
  I colleghi del partito conservatore sono ovviamente di un altro parere, e vorrei sfidarli a trovare *una spiegazione per una posizione che valuto sia sostanzialmente indifendibile*.
  = Mí kolegové z konzervativní strany na to mají zjevně odlišný názor, proto je vyzývám, aby nám poskytli *vysvětlení svého stanoviska, které já osobně považuji za naprosto neobhajitelné*.

- Ve sporu můžeme druhého zasáhnout:
  Ma l'ultima *affermazione l'aveva colpito*.
  = Ale poslední *věta ho zasáhla*.

- Ve sporu dochází k (verbálnímu) útoku, je možné někoho ubít argumenty, zničit:
  Non può immaginare come mi senta nell'apprendere una notizia simile. *Sono completamente abbattuto e fuori di me*.
  = Když slyším něco takového, *je mi, jako bych dostal palicí do hlavy, a úplně mě to zničí a oddělá*.

---

[61] *Korpus InterCorp – italština, čeština, verze 14 z 31. 12. 2021* [online]. Praha: Ústav Českého národního korpusu FF UK, 2021 [cit. 2022-02-19]. Dostupné z: http://www.korpus.cz
[62] Příklady nemusí přímo pocházet z italštiny nebo češtiny; u některých z nich se jedná o překlad z dalšího jazyka.

V běžném jazyce jistě nalezneme mnoho dalších vyjádření podobného typu, která vyplývají z toho, jak lidé v naší kultuře myslí. Lakoff s Johnsonem[63] uvádí hypotetický příklad společnosti, kde není spor/argumentace chápán jako válka (není v něm tedy možné zvítězit nebo prohrát, zasáhnout či zničit protistranu, bránit se atp.), nýbrž jako tanec. Aktéři tohoto konceptu sporu, resp. tance by se cítili jako tanečníci, jejich cílem by bylo tančit a jejich forma sporu by nebyla chápána jako válka, ale jako estetická záležitost. Pojetí, chápání, prožívání a diskutování nad sporem/argumentací by bylo v jejich kultuře diametrálně odlišné. Při střetu s takovou kulturou bychom měli obtíže už při samém vymezení pojmu spor/argumentace, samotný koncept sporu by se pro nás rozpadl: podle nás by jednoduše provozovali úplně jinou činnost.

Výše zmíněný příklad ukazuje, jak je u strukturní metafory z jednoho pojmu metaforicky vystavěn druhý, a zároveň dokládá, že se metafory netýkají pouze jazyka, ale procesu myšlení jako takového. Mezi další takové bychom mohli zahrnout například koncept *Čas jsou peníze*. Čas je zde chápán jako cenná komodita, jako něco, čím můžeme šetřit nebo plýtvat, co můžeme dokonce i investovat. Tato metafora se používá v moderních, na výkon orientovaných společnostech, jedná se o čistě kulturní záležitost. Mezi strukturní metafory patří také tzv. *Potrubní metafora* vyjadřující komunikaci mezi mluvčím a adresátem. Podle této metafory mluvčí „bere“ své myšlenky, vkládá je do slov a „posílá“ je (podobně jako u potrubní pošty) příjemci, resp. posluchači. Běžný mluvčí si ani nemusí uvědomit, že mluví metaforicky, použije-li některý z charakteristických příkladů této metafory (*Bylo velmi obtížné podat jim vysvětlení tak, aby to pochopili*), což jen dokazuje její přirozenost a všednost.

Druhou skupinou metafor podle Lakoffa a Johnsona jsou **metafory orientační**. V těchto případech jeden pojem utváří celý systém jiných pojmů. Funguje tu i vztah určité reciprocity, tj. pojmy jsou organizovány vzájemně vůči sobě. Typicky se jedná o metafory, které vyjadřují nějakou prostorovou orientaci (proto orientační), např. nahoře – dole, vpředu – vzadu, hluboký – mělký apod. Zároveň tyto metafory přenáší orientovanost i na pojem samotný, uveďme příklad první dvojice nahoře – dole; v naší kultuře si běžně spojujeme směrovost s emocemi, kdy *Šťastný je nahoře* a *Smutný je dole*:[64]

Cerca solo di *tenerla su* di morale.

= Jen se jí snaží *zvednout* náladu.

---

[63] LAKOFF, George a Mark JOHNSON. *Metafory, kterými žijeme*. Cit. d., s. 17.

[64] Následující příklady byly také převzaty z korpusu InterCorp, i mezi nimi najdeme překlady z jiných jazyků. Zdroj: *Korpus InterCorp – italština, čeština, verze 14 z 31. 12. 2021*. Cit. d.

Tématu štěstí (potažmo radosti) se budeme v této práci dále věnovat, obrazně nahoře je však nejen štěstí, ale i ostatní věci, které vnímáme jako pozitivní.

- *Vědomý je nahoře* a *Nevědomý je dole*:
  Gli enzimi persero la rotta nel labirinto delle vene e la ragazza *piombò in un sonno* profondo come la morte.
  = Enzymy zabloudily v labyrintu cév a dívka *upadla do spánku* hlubokého jako smrt.

- *Zdraví/život jsou nahoře* a *Nemoc/smrt jsou dole*:
  A forza di *arrampicarmi troppo alto* di sicuro, con troppa imprudenza *in cima alla salute*, *ero ricaduto* davanti allo specchio, per guardarmi invecchiare, appassionatamente.
  = Nejspíš za to, že jsem se příliš neprozíravě *vyšplhal na samý vrchol zdraví*, jsem teď *spadl* zas před zrcadlo, abych vzrušeně viděl, jak stárnu.

- *Mít autoritu/sílu je nahoře* a *Být podroben autoritě/síle je dole*:
  Man mano che si avvicinava alle immense fornaci dove, negli abissi del tempo, era stato modellato e forgiato, *il potere dell'Anello aumentava*, ed esso si faceva sempre più pesante: soltanto una potente forza di volontà avrebbe potuto domarlo.
  = Jak se Prsten blížil k velikým pecím, kde byl v hlubinách času utvářen a kován, *jeho moc rostla*, byl děsivější a zvládnutelný leda nějakou mocnou vůlí.

Mezi další metafory tohoto typu patří například *Více je nahoře* a *Méně je dole*, *Vysoké postavení je nahoře* a *Nízké postavení je dole*, *Morálnost je nahoře* a *Amorálnost je dole* nebo *Racionální je nahoře* a *Iracionální je dole*. Všechny tyto subkategorie by se daly shrnout pod metaforu *Dobrý je nahoře* a *Špatný je dole*.

Třetí skupinu metafor tvoří **ontologické metafory** (tzv. „metafory entit a substancí“[65]). Prostřednictvím těchto metafor můžeme lépe pochopit zaprvé události a činnosti, které konceptualizujeme jako objekty (*Viděli jste dneska závody na běžkách?*), zadruhé děje, které pojímáme jako substance (*Ponořila se do psaní nové knihy*) a zatřetí stavy, které bereme jako nádoby (*Upadl jsem do stavu hluboké deprese*). Pomáhají nám ohraničovat svět kolem nás, třídit a dělit do skupin. Mezi typické příklady patří metafora *Inflace je entita*, *Území je nádoba*, *Zorné pole je nádoba*, *Vědomí je stroj* nebo související *Vědomí je křehká věc*.

[65] LAKOFF, George a Mark JOHNSON. *Metafory, kterými žijeme*. Cit. d., s. 39.

Ontologická metafora dále zahrnuje i personifikaci, tedy takový druh metafory, při kterém jsou lidské vlastnosti připisovány zvířatům, různým jevům nebo neživým věcem. Vezměme si již zmíněnou inflaci a ukažme si několik příkladů metafory *Inflace je nepřítel*:[66]

- Inflace útočí ze zálohy:
  Anche se non è difficile immaginare che la Yellen tiene Trump nella stessa scarsa considerazione che lui tiene nei confronti del Presidente della Fed, la maggior parte degli osservatori non vede segnali sul fatto *che l'inflazione è proprio dietro l'angolo*.
  = Ačkoliv není těžké si představit, že soukromě má Yellenová o Trumpovi stejně nízké mínění jako on o ní, většina pozorovatelů nevidí příznaky toho, *že by inflace byla za rohem*.

- Inflace nás pod svou nadvládou nutí dělat věci, které dělat nechceme:
  La rapida svalutazione del denaro costringeva allora a procurarsi vari impieghi.
  = *Rychle pokračující inflace ho donutila* honit se ještě ve vedlejších zaměstnáních.

- Inflace umí být ničivá:
  Così frequente era la consuetudine di nascondere il tesoro da quelle parti, che anni dopo, quando costruirono l'autostrada, i trattori disseppellirono orcioli pieni di monete e di banconote *il cui valore era stato annullato dall'inflazione*.
  = Tento způsob spoření byl v kraji do té míry rozšířen, že o mnoho let později buldozery odkryly při stavbě dálnice nádoby plné mincí a bankovek, *jejichž hodnotu dávno smetla inflace*.

V těchto ukázkách se inflace projevuje nejen jako člověk, ale přímo jako náš protivník. To, jak o ní smýšlíme a mluvíme, se odráží i na našem postoji k ní. Stejně jako lidský nepřítel na nás může inflace zaútočit, negativně ovlivnit náš život, a nakonec nás i zničit. Není proto divu, že se pojetí inflace přeneslo i do rétoriky lídrů politických stran, kteří *vyhlašují inflaci válku* nebo *podnikají patřičné kroky k zamezení jejího růstu*. Závěrem můžeme říci, že ontologické metafory (potažmo personifikace v nich) nám pomáhají chápat abstrakta pomocí lidských aspektů; rozumíme jim díky podobnosti s našimi vlastními prožitky a zkušenostmi, které si do nich reflektujeme.

[66] Následující příklady byly opět převzaty z korpusu InterCorp, i mezi nimi najdeme překlady z jiných jazyků. Zdroj: *Korpus InterCorp – italština, čeština, verze 14 z 31. 12. 2021*. Cit. d.

4. Metonymie[67]

Metonymie je dalším z jazykových tropů (figur), které jsou známy již od dob antiky. Její název pochází z řečtiny: *μετωνυμία* v češtině znamená *přejmenování*. Metonymie spočívá v přenosu významu na bázi prostorové, časové, kauzální či jiné soumeznosti. V praxi to znamená nahrazení jednoho výrazu jiným, který je s původním výrazem ve vztahu na stejné kvalitativní úrovni – pojí je věcná (vnitřní) souvislost. Stejně jako metafora vede i metonymie ke zvýšení polysémie slov, proto se oba tyto jevy obvykle studují společně.

Podle typu substituce nabízí jednu z možností členění metonymie Dietmar Peil:[68]

- vztah příčiny-působení
  - autor místo díla (*číst Danta*),
  - božství místo funkční oblasti (*být zasažen Amorem*),
  - původce/výrobce místo předmět/výrobek (*jet fordem*),
- vztah nádoby-obsahu
  - nádoba místo obsahu (*sníst celou misku*),
  - místo/město namísto obyvatele (*fandí celá Ostrava*),
  - časové určení místo současníků (*olověná 70. léta*),
  - část těla místo vlastnosti (*být hlava*),
- vztah abstraktum-konkrétum (*stáří* – místo staří lidé – *se lehce unaví*),
- symbol místo sociálního fenoménu, který se tímto symbolem označuje (*pozvednout meč* ve významu jít do boje).

Peil dále uvádí, že některé substituční vztahy fungují i obráceně. Například ve větě *vypila sklenici do dna* vidíme vztah nádoby-obsahu, konkrétně *nádoba místo obsahu*. Naopak u příkladu *převrhlo se mléko* se setkáváme se stejným vztahem v obráceném schématu, tedy *obsah místo nádoby*.

Užití metonymie je rozsáhlé a jde napříč všemi druhy komunikace. Typická je především pro žurnalistiku, kde můžeme najít metonymii aktualizovanou či automatizovanou.[69] Aktualizovaná metonymie je taková, která ukazuje autorovu neotřelost, originalitu, jejím cílem

---

[67] ČERMÁK, František. *Lexikon a sémantika*. Cit. d., s. 74-78.
[68] NÜNNING, Ansgar, Jiří TRÁVNÍČEK a Jiří HOLÝ. *Lexikon teorie literatury a kultury*. Brno: Host, 2006. ISBN 80-7294-170-4, s. 508.
[69] MINÁŘOVÁ, Eva. Žurnalistický styl. In: *CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. Brno: Masarykova univerzita, 2017 [cit. 2022-03-07]. Dostupné z: https://www.czechency.org/slovnik/ŽURNALISTICKÝ STYL

je překvapit a zaujmout čtenáře. Jistým opozitem k termínu aktualizace pak může být tzv. automatizace. Automatizovanou se metonymie stává v případě, kdy dojde k nadužívání a následnému „zlidovění“ nějaké již vzniklé metonymie (v podstatě se tedy dá říct, že automatizované metonymie byly jednou aktualizovanými). Kromě publicistických textů se metonymie, většinou v neaktualizované podobě, vyskytují například v beletrii, kde mohou v různé míře vyjadřovat autentičnost promluv.[70]

[70] JELÍNEK, Milan a Jarmil VEPŘEK. Metonymie. In: *CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. Brno: Masarykova univerzita, 2017 [cit. 2022-03-10]. Dostupné z: https://www.czechency.org/slovnik/METONYMIE

5. Přirovnání

Vraťme se ještě na chvíli k metafoře. Při její definici byl použit příklad přenesení významu na základě podobné vlastnosti (*Petr je vítr*). U tohoto příkladu vidíme, že se metafora v určitých případech může podobat přirovnání (*Petr je rychlý jako vítr*), na rozdíl od něj ale neužívá tzv. tertium comparationis (=společný rys: *rychlý*) a omezuje se pouze na komparandum (*Petr*) a komparátum (*vítr*).[71]

Tak jako metafora, i přirovnání úzce pracuje s podobností. František Čermák[72] rozlišuje dvě základní formy podobnosti, a to pojmenování nespecifické a specifické. Pod první skupinu spadají často výroky obsahující lexémy typu *vypadat*, *připadat*, *podobat se*/*být podobný*, *připodobňovat*, *zdát se* atp. Pokud bychom například řekli *tenhle oblázek je podobný vejci*, *ten oblázek připomíná vejce* nebo *je to oblázek vejčitého tvaru*, jednalo by se přesně o typ nespecifického pojmenování. Jako mluvčí k takovému výroku potřebujeme pouze znalost podobnosti obou předmětů. V případě, že by předmět, o kterém mluvíme (v našem případě oblázek), měl jiný tvar, i naše vyjádření by mělo odlišnou podobu – například *tenhle oblázek vypadá jako hvězdice*. Takové pojmenování se výrazně liší od toho specifického, kdy mluvčí používá již známá spojení, např. *jsou si podobní jako vejce vejci*, přičemž tohoto spojení můžeme použít i v případech, která se vzorem (vejci jako takovými) nijak nesouvisí. A právě tyto případy označujeme za přirovnání nebo komparaci, v některých zdrojích označované také jako frazémy (idiomy) přirovnávací.[73]

Kromě specifičnosti popisuje Čermák také kritérium „přímosti“. Přímé pojmenování je takové, které nese svůj původní význam, naopak nepřímé (přenesené) pojmenování, uplatňované při tvorbě metafor a dalších jevů fungujících na substituční teorii, nám význam zprostředkovává skrze srovnávání s věcí jinou. Přirovnání tímto pohledem spadá pod nepřímé pojmenování a chápe se jako jistý předstupeň metafory. Další dělení, které je potřeba uvést, je rozdíl mezi pojmenováním konkrétním (př. *je bílý jako sníh*) a metaforickým (již zmíněné *jsou si podobní jako vejce vejci*). Přirovnání mohou být obojího typu, je však nutné dodat, že hranice mezi konkrétními a metaforickými pojmenováními je úzká a v některých případech je téměř nemožné přesně určit, do jaké skupiny dané slovní spojení spadá. Například povlečení, které *je*

[71] NEKULA, Marek. *Metafora*. Cit. d.
[72] ČERMÁK, František. *Frazeologie a idiomatika česká a obecná: Czech and general phraseology*. Cit. d., s. 385-386.
[73] Tamtéž.

bílé jako sníh, nemusí mít přímo odstín sněhu (od konkrétnosti se posouváme k metaforičnosti) apod.

Posledním prvkem, který podle Čermáka hraje významnou roli u dělení pojmenování, je ustálenost. V tomto ohledu členíme přirovnání na ustálená a neustálená. Zatímco ustálená přirovnání (*tlustý jako bečka*) mají mluvčí zautomatizována (obvykle je najdeme i ve slovníku daného jazyka), neustálená přirovnání (*vypadá to jako vejce, hvězdice…*)[74] vznikají nahodile podle aktuální potřeby mluvčího. Do skupiny neustálených přirovnání spadají i metaforická pojmenování autorovy invence, objevující se například v poezii. Tato přirovnání, známá také pod termínem *příměr*, jsou studována v rámci literární vědy a spadá pod ně např. bajka, podobenství (parabola) nebo paralelismus.

[74] Zde považuji za nutné vyjádřit lehký nesouhlas s F. Čermákem, který již podobné výrazy začlenil pod nespecifická pojmenování a za přirovnání per se je nepovažoval. V tomto je česká terminologie poměrně chudá ve srovnání s anglickým názvoslovím, kde je jasně vymezen rozdíl mezi pojmy *comparing* (přirovnávání, tj. Čermákova specifická pojmenování/přirovnání) a *likening* (připodobňování, tedy nespecifická pojmenování využívající tertium comparationis, Čermákem také označovaná jako „neustálená přirovnání"). Pro potřeby této práce budu dále pod termínem přirovnání používat taková pojmenování, která lze zařadit jako specifická a ustálená. Srov. BREDIN, Hugh. Comparisons and similes. *Lingua* [online]. 1998, **105**(1-2), 67-78 [cit. 2022-03-20]. Dostupné z: https://doi.org/10.1016/S0024-3841(97)00030-2

6. Metafory emocí

Koncept emocí je již odnepaměti vyjadřován pomocí různých metafor či metonymií. Je to dáno především abstraktním rázem pojmů jako jsou *radost*, *smutek*, *hněv*, *strach* nebo *láska*, u kterých mluvčím pomáhá připodobnit je k určitým konkrétním situacím. V této práci budeme při sémantické klasifikaci frazémů vycházet z poznatků maďarského lingvisty Zoltána Kövecsese[75], který ve své monografii dává příklady emočních konceptuálních metafor.

Jak už bylo řečeno v předchozí kapitole, kognitivní lingvisté věří, že konceptuální metafory vznikají na základě metaforického propojení zdrojových a cílových domén (tzv. *mappingu*). Kövecses uvádí, že *mapping* je vždy pouze částečný a odkazuje tedy jen k jednomu aspektu cílové domény.[76] Abychom mohli lépe pochopit plný význam cílové domény, potřebujeme k tomu více zdrojových domén, a proto i více metafor. Na následujících stranách si představíme konceptuální metafory mapující naši cílovou doménu – emoci radosti[77]. Jelikož je téma metafor úzce spjato se studiem metonymií, zaměříme se v menší míře také na ně.[78]

6.1 Konceptuální metafory radosti

Kövecses dělí konceptuální metafory radosti do tří skupin podle toho, zda se jedná o *Obecné emoční metafory*, *Metafory vyjadřující hodnocení radosti* nebo *Metafory vyjadřující fenomenologický charakter radosti*. Všechny tyto typy si podrobněji rozebereme níže.

6.1.1 Obecné emoční metafory

Prvním typem metafor jsou *Obecné emoční metafory*, tedy takové, které se dají aplikovat globálně na většinu typů emocí:

1) *Radost je tekutina v nádobě*,
2) *Radost je teplo/oheň*[79],
3) *Radost je přírodní síla*,
4) *Radost je fyzická síla*,

[75] KÖVECSES, Zoltán. *Metaphor: A Practical Introduction*. Second Edition. New York: Oxford University Press, 2010. ISBN 978-0-19-537494-0.
[76] Více o této problematice tamtéž, s. 91-105.
[77] Následující metafory a metonymie byly původně popsány pro emoci štěstí (*happiness*), Kövecses ovšem explicitně říká, že je toto heslo v mnoha případech zaměnitelné právě za radost (*joy*), proto je využijeme i při našem dělení. Zdroj: tamtéž, s. 96-97.
[78] Příklady metafor a metonymií tamtéž, s. 91-120.
[79] Tuto skupinu jsme se rozhodli rozšířit o metaforu *Radost je vřelost* (*happiness is warmth*), kterou Kövecses zahrnuje do skupiny *Metafor vyjadřujících fenomenologický charakter radosti*. Kvůli nesnadnému rozlišení pojmů *teplo*/*oheň*/*vřelost* jsme se však přiklonili k jejich zařazení pod jedinou metaforu.

5) *Radost je (nám) sociálně nadřazená*,
6) *Radost je protivník*,
7) *Radost je zvíře v zajetí*,
8) *Radost je šílenství*,
9) *Radost je síla oddělující naše já*,
10) *Radost je nemoc*.[80]

Tyto metafory se jeví jako univerzální, jelikož jsou i při záměně emocí plně funkční. Můžeme například říci, že *Hněv je tekutina v nádobě* (*Dneska jsem ve varu*), *Strach je protivník* (*Potýkal se s úzkostí*) nebo *Láska je šílenství* (*Je do něj blázen*).

6.1.2 Metafory vyjadřující hodnocení radosti

Do této skupiny spadají tyto čtyři nejpoužívanější koncepty:

11) *Radost je světlo*,
12) *Radost je cítit se lehce*,
13) *Radost je nahoře*,
14) *Radost je být v nebi*.[81]

Pro úplnost doplníme k těmto metaforám ještě jednu související:

15) *Radost je být nad zemí*[82].

Tyto koncepty jsou příznačné tím, že jsou všechny chápány pozitivně. *Světlo*, *lehkost*, *směr nahoru*, případně *nebe* jsou přijímány kladně, naopak jejich protějšky (*tma*, *tíha*, *směr dolů* a *peklo*) jsou naší společností brány jako negativa a jsou často spojovány se smutkem či depresí, významovými opozity radosti a štěstí.

6.1.3 Metafory vyjadřující fenomenologický charakter radosti

Poslední skupinou metafor jsou takové koncepty, které zachycují povahu našich zkušeností, tedy to, jak se člověk při prožití dané emoce cítil:

16) *Radost je zvíře, které se má dobře*,
17) *Radost je příjemný fyzický pocit*,

---

[80] V originálu *happiness is: 1) a fluid in a container, 2) heat/fire, 3) a natural force, 4) a physical force, 5) a social superior, 6) an opponent, 7) a captive animal, 8) insanity, 9) a force dislocating the self, 10) a disease*. Zdroj: KÖVECSES, Zoltán. *Metaphor: A Practical Introduction*. Cit. d., s. 111.
[81] V originálu *happiness is: 11) light, 12) feeling light (not heavy), 13) up, 14) being in heaven.* Zdroj: tamtéž.
[82] V originálu *15) being happy is being off the ground*. Srov. tamtéž, s. 97.

18) *Radost je být opilý*[83],
19) *Radost je vitalita*.[84]

Tyto metafory mohou často splývat, například výraz *přist radostí* lze zařadit jak k pojmu *Radost je zvíře, které se má dobře*, tak i k *Radost je příjemný fyzický pocit*.

6.2 Konceptuální metonymie radosti

Emoce popisujeme nejen metaforicky, ale i za pomoci metonymií. Dochází k tomu v případě, kdy je část domény použita k označení jiné části stejné domény nebo dokonce domény celé (a vice versa). Rozlišujeme metonymie dvojího typu: *příčina emoce za emoci* (která ovšem není tak rozšířená, a proto se jí dále v této práci nezabýváme) nebo *následek emoce za emoci*. Druhý případ dále dělíme podle toho, zda se jedná o reakci behaviorální, fyziologickou nebo expresivní. Takto například vystrčení hrudi označuje pýchu (*Celá se dme pýchou*), zvýšení tělesného tepla hněv (*Úplně to v něm vřelo*) a nešťastný výraz v obličeji zase smutek (*Tváříš se jako boží umučení*).

6.2.1 Behaviorální reakce

Mezi *Behaviorální reakce* řadíme to, jak se člověk při prožívání radosti chová. Je to například skákání radostí nebo také radostný tanec či zpěv.

6.2.2 Fyziologické reakce

Do této skupiny naopak patří takové výrazy, které popisují tělesné odezvy na emoci radosti. Těmi mohou být zrudnutí, tlukot srdce, náhlé pocitové teplo, případně vnitřní nervozita/těšení se.

6.2.3 Expresivní reakce

Expresivními reakcemi vyjadřujeme to, jak se cítíme. Při pocitu radosti se nám například rozzáří oči. Nejvíce prototypickou reakcí, běžně spojovanou s radostí a štěstím, je pak úsměv.

[83] Tento bod jsme rozšířili na obecnější metaforu *Radost je opojení* (*happiness is a rapture*), kterou sám Kövecses v některých momentech používá ekvivalentně k této metafoře. Srov. tamtéž, s. 99.
[84] V originálu *happiness is: 16) an animal that lives well, 17) a pleasurable physical sensation, 18) being drunk, 19) vitality*. Zdroj: tamtéž, s. 112.

7. Sémantická a pojmová lexikální pole, sémaziologický a onomaziologický princip ve slovnících

Frazémy, k jejichž analýze v této práci přistoupíme (ať už z hlediska formálně-funkčního nebo sémantického), budou většinově pocházet z různých frazeologických i nefrazeologických slovníků. Při práci s těmito slovníky narazíme na dva přístupy k členění hesel, které jsou vzájemně komplementární: sémaziologický a onomaziologický princip. Sémaziologický nebo též sémantický princip vychází z vědního oboru sémaziologie, která se věnuje vývoji významu lexémů, a postupuje tedy směrem od formy k významu. Naopak onomaziologický princip, jdoucí od významu k formě, je založen na onomaziologii, studiu pojmenovávání skutečností za pomoci slov.

K bližšímu pochopení obou přístupů nám pomůže znalost fungování tzv. lexikálních polí. Podle teorie lexikálních polí je každé slovo členem vyššího řádu, nikoli samostatnou ucelenou jednotkou. V zásadě rozlišujeme dva typy lexikálních vztahů, podle kterých se jednotlivá slova seskupují, a to paradigmatické a syntagmatické, přičemž existuje možnost spojení těchto dvou typů do vztahu komplexního.[85]

Paradigmatická slovní pole mohou být jednak sémantická (sémaziologický princip), pokud je zkoumáme vzhledem k významové příbuznosti lexémů, nebo pojmová (onomaziologický princip), když lexémy seskupujeme podle určitých konceptů. Sémantická pole se tvoří na základě synonymických (krásný – pěkný), antonymických (živý – mrtvý) nebo hypero-hyponymních (rostlina – květina – růže) vztahů. Každé takové pole má svou dominantu, tedy prvek, kolem kterého se seskupují ostatní lexémy – ty se vyznačují společnými sémantickými prvky (tzv. sémy) a zároveň minimálně jednou sémantickou odlišností. Naopak pojmová pole se tvoří v zásadě mimojazykově, pouze na základě označení výseku reality, pod který jednotlivé pojmy spadají.[86]

Syntagmatická slovní pole se odkazují na myšlenku, že jedno slovo podněcuje druhé[87] (např. substantivum *potlesk* navazuje na adjektivum *bouřlivý*). Vždy ovšem záleží, kterým směrem (resp. od kterého slova) postupujeme, jelikož má každý lexém jinou míru spojitelnosti. Například při slově *štěkat* se nám automaticky vybaví slovo *pes*, ale při slově *pes* máme

[85] HRBÁČEK, Josef. *Úvod do studia jazyka*. Praha: Univerzita Karlova, 1999. ISBN 80-858-9965-5, s. 85.
[86] Tamtéž, s. 85-86.
[87] Tamtéž, s. 86.

najednou mnohem více možností zařazení. Z toho vyplývá, že studium těchto polí úzce souvisí s kolokabilitou, kompatibilitou a valencí.[88]

V této práci využijeme ke shromáždění frazémů následující slovníky: pro češtinu pětidílný *Slovník české frazeologie a idiomatiky*[89] Františka Čermáka, jehož první čtyři díly obsahují jak sémaziologickou (abecední), tak i onomaziologickou (pojmovou) část. V sémaziologické části budeme vyhledávat fulltextově[90] heslo *radost*, v onomaziologické části budeme frazémy hledat podle počátečního písmena příslušných hesel. Pátý díl, obsahující pouze onomaziologické řazení, bude využit pro kontrolu a případné doplnění frazémů sesbíraných v předchozích dílech. Dále budou použity dva onomaziologicky řazené slovníky: *Český slovník věcný a synonymický*[91] Jiřího Hallera, konkrétně jeho třetí část, ve které se nachází potřebná témata (klasifikace tohoto slovníku je vypracována podle Halligova-Wartburgova schématu) a *Tezaurus jazyka českého*[92] Aleše Klégra, někdy nepřesně označován za slovník synonymický[93], kterému byl předlohou Rogetův anglický tezaurus. Pro výběr italských frazémů jsme zvolili mimo jiné[94] sémantický rejstřík ve slovníku *Dizionario dei modi di dire della lingua italiana*[95] Moniky Quartu (pro ověřování významů jednotlivých spojení využijeme i online verze slovníku[96]), kde bude vyhledávání probíhat podle počátečních písmen vybraných emocí (*radost* a významově podobné pojmy).

---

[88] Tyto pojmy jsou vysvětleny výše.
[89] ČERMÁK, František. *Slovník české frazeologie a idiomatiky (SČFI)*. Praha: Leda, 2009-2016/1983-1994.
[90] *DEB (Dictionary Editor and Browser): Prohlížeč a editor slovníků* [online]. Brno: Centrum zpracování přirozeného jazyka MU, 2005 [cit. 2022-06-28]. Dostupné z: https://deb.fi.muni.cz:8005/debdict/
[91] HALLER, Jiří. *Český slovník věcný a synonymický I-III*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1969-1977.
[92] KLÉGR, Aleš. *Tezaurus jazyka českého: slovník českých slov a frází souznačných, blízkých a příbuzných*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2007. ISBN 978-80-7106-920-1.
[93] Tamtéž, s. 7.
[94] Ostatní, neslovníkové zdroje frazémů budou společně s metodologií sběru dat popsány v následujících kapitolách.
[95] QUARTU, Monica a Elena ROSSI. *Dizionario dei modi di dire della lingua italiana: 10.000 modi di dire ed estensioni figurate in ordine alfabetico per lemmi portanti e campi di significato*. Milano: RCS Rizzoli Libri S.p.A., 1993. ISBN 88-17-14525-4.
[96] QUARTU, Monica a Elena ROSSI. *Dizionario dei modi di dire*. Cit. d.

Aplikační část

8. Popis výzkumu

Účelem této práce je představení emoce radosti v italské a české frazeologii. Toho bude docíleno sesbíráním příslušných frazémů zvlášť pro italský a český jazyk: tyto frazémy budou následně tříděny podle své struktury a příslušnosti k té které pojmové metafoře, respektive metonymii. V této kapitole představíme hlavní zdroje dat, metodologii, kterou dále použijeme ke sběru a klasifikaci frazémů, a naše hypotézy.

8.1 Zdroje dat

Abychom mohli klasifikovat frazémy, bude nejprve potřeba je shromáždit. K tomu nám, jak již bylo řečeno v předchozí kapitole, poslouží především slovníky. Na následujících stranách si popíšeme všechny tyto zdroje pro český a italský jazyk.

8.1.1 České zdroje dat

Hlavním zdrojem pro nás bude *Slovník české frazeologie a idiomatiky*[97] Františka Čermáka, který vycházel v letech 1983-1994 a následně 2009-2016 a jehož první čtyři díly obsahují přes 35000 hesel na více než 3500 stranách. První díl, který byl vydán již v roce 1983, se zaměřuje na přísloví, druhý díl z roku 1988 se věnuje neverbálním frazémům, třetí díl pokrývá tematiku verbálních frazémů a pro svůj velký rozsah vyšel v roce 1994 ve dvou svazcích (písmena A-P a R-Ž). Šéfredaktory těchto tří dílů byli kromě již zmíněného Františka Čermáka také Jiří Hronek a Jaroslav Machač; na vydání prvních čtyř dílů se však podílelo dalších 16 lingvistů z Filozofické fakulty Univerzity Karlovy a Ústavu pro jazyk český Akademie věd České republiky. Čtvrtý díl, specializující se na propoziční frazémy, vyšel pod Čermákovým vedením v roce 2009 ve společném kompletu s předchozími třemi díly, které pro toto vydání prošly revizí. Frazémy v prvních čtyřech dílech *Slovníku* jsou řazeny jak sémaziologickým (v 1. části), tak i onomaziologickým (ve 2. části) principem. U sémaziologického řazení jsou frazémy abecedně seskupeny podle prvního lexikálního slova; v případě jeho absence se řadí se podle jakéhokoli prvního slova. V onomaziologické části jsou frazémy seskupeny podle počátečního písmena sémantických pojmů.[98] Tato možnost, původně

[97] ČERMÁK, František. *Slovník české frazeologie a idiomatiky (SČFI)*. Cit. d.
[98] KLÉGR, Aleš. František Čermák (Ed. in Chief) et al. Slovník české frazeologie a idiomatiky I-IV [Dictionary of Czech Phraseology and Idiomatics]. *International Journal of Lexicography* [online]. 2010, **23**(4), 477–486 [cit. 2022-07-06]. Dostupné z: https://doi.org/10.1093/ijl/ecq021

zamýšlená pouze jako doplňkový nástroj, se osvědčila natolik, že dala vzniknout v roce 2016 zatím poslednímu, pátému dílu, kde jsou frazémy členěny pouze onomaziologicky.

Druhým slovníkem, ze kterého budeme v naší práci vycházet, je *Český slovník věcný a synonymický*[99] Jiřího Hallera. Na rozdíl od Čermákova díla se nejedná o slovník frazeologický, ale o slovník věcný, jak již napovídá jeho název, vytvořený za účelem utřídění českého lexika a poskytující uživateli obsáhlý výběr synonymických variant. Kolektiv autorů při jeho sestavování vycházel z onomaziologické klasifikace dvojice německých romanistů: Rudolfa Halliga a Walthera von Wartburg, uvedeném v díle *Begriffssystem als Grundlage für die Lexikographie*.[100] Tato ontologie byla původně členěna na tři části, a to (1) vesmír, (2) člověk, (3) vesmír a člověk. Haller převzal toto schéma a rozšířil ho o odbornější a techničtější slovní zásobu, což mělo za následek zvětšení objemu slovníku a bohužel přispělo i k tomu, že se za Hallerova života stihl vydat pouze první díl (*Vesmír. Svět kolem nás*) v roce 1969. Po Hallerově smrti v roce 1971 se díky zachovanému rukopisu podařilo pod vedením Vladimíra Šmilauera vydat ještě díl druhý (*Člověk, bytost tělesná*) v roce 1974 a třetí (*Duševní stránka člověka*) v roce 1977. Zamýšleného čtvrtého dílu, který měl na starosti Josef Václav Bečka a jež měl být ekvivalentní k Halligovu-Wartburgovu třetímu dílu (vesmír a člověk), jsme se bohužel už nedočkali. Z povahy naší práce budeme nadále využívat pouze třetí díl, konkrétně jeho část s názvem *Citová stránka duševního dění*[101].

Jako třetí a poslední slovník češtiny nám poslouží *Tezaurus jazyka českého*[102] Aleše Klégra z roku 2007. Stejně jako v případě Hallerova slovníku se i tady jedná o slovník onomaziologický, který ve své struktuře postupuje od myšlenky ke slovu. Základem tohoto slovníku byl grantový projekt Univerzity Karlovy označen jako *Komputerizovaný tezaurus českého jazyka*, který vznikal mezi lety 1999-2001 a jehož cílem bylo vytvořit věcný slovník češtiny na pomezí 20.-21. století, který by byl pro uživatele přístupný v elektronické podobě. Skupina spolupracovníků, kterou z velké části představovali také studenti Ústavu anglistiky a amerikanistiky na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy, postavila projekt na převzetí schématu Rogetova tezauru, jehož hesla postupně překládala do češtiny.[103] Šest let po ukončení projektu vznikla tištěná verze *Tezauru*, která se od původního *Komputerizovaného tezauru* v mnohém liší. Především už nestaví primárně na překladu, ale na vlastní myšlenkové koncepci

[99] HALLER, Jiří. *Český slovník věcný a synonymický I-III*. Cit. d.
[100] Tamtéž, díl I., s. 5.
[101] Tamtéž, díl III., s. 104-359.
[102] KLÉGR, Aleš. *Tezaurus jazyka českého: slovník českých slov a frází souznačných, blízkých a příbuzných*. Cit. d.
[103] Tamtéž, s. 10-11.

hesel vytvořené přímo pro český jazyk (zde pak byla včleněna nová, přepracovaná verze původního překladu), místo celého autorského týmu pak na finální verzi pracoval pouze Aleš Klégr.[104] Vyhledávání ve slovníku je dvojí: zaprvé pomocí *Plánu klasifikace pojmů a seznamu hesel*[105], vloženého na začátek knihy, zadruhé se nabízí použití sémantického rejstříku. V této práci pro vyhledávání spojení využijeme první možnosti, která byla původně jedinou zamýšlenou.[106] V samotném slovníku se za většinou hesel objevuje také seznam odkazů, který nás případně navede na další sémanticky podobná hesla.

8.1.2 Italské zdroje dat

Pro sběr dat v italštině jsme zvolili pouze jeden slovník, konkrétně *Dizionario dei modi di dire della lingua italiana*[107], jehož autorkou je Monica Quartu a spoluautorkou Elena Rossi. Jedná se o frazeologický slovník, který čítá na 10000 hesel. Vycházet budeme z prvního vydání z roku 1993 – k tomuto rozhodnutí jsme dospěli na základě toho, že další vydání jsou (celkem paradoxně) méně rozsáhlá.[108] Řazení slov v něm probíhá abecedně podle prvního klíčového slova – např. spojení *essere come cane e gatto* lze najít pod heslem *cane*.[109] Slovník také obsahuje abecední rejstřík, poskládaný podle počátečního písmena spojení. Pro naši práci je však stěžejní použití rejstříku sémantického[110], ve kterém budeme frazémy vyhledávat podle předem zvolených kategorií. Většina frazémů, které se ve slovníku dají najít, jsou frazémy kolokační, naopak propoziční frazémy jsou zastoupeny pouze okrajově. V menší míře jsou zahrnuty také výrazy, které bychom mohli definovat jako víceslovné termíny (např. *erba cipollina* = *pažitka*), Quartu však upozorňuje, že při tvorbě slovníku nebylo možné obsáhnout všechny tyto výrazy, a proto se výběr zúžil pouze na ty nejznámější, jejichž význam není odvozen od hlavního komponentu spojení (*argento vivo*[111], doslova „*živé stříbro*“).[112] Je důležité zmínit, že se tento slovník těší mimořádné popularitě, proto se také dočkal částečného on-line zpracování[113] na webu deníku Corriere della Sera, kde se dají vyhledat jak jednotlivé

---

[104] Tamtéž, s. 12-13.
[105] Tamtéž, s. 16-21.
[106] Tamtéž, s. 14.
[107] QUARTU, Monica a Elena ROSSI. *Dizionario dei modi di dire della lingua italiana: 10.000 modi di dire ed estensioni figurate in ordine alfabetico per lemmi portanti e campi di significato*. Cit. d.
[108] Zatím nejnovější vydání z roku 2012 už obsahuje pouze 8000 hesel. Srov. QUARTU, Monica a Elena ROSSI. *Dizionario dei modi di dire della lingua italiana*. Milano: Hoepli, 2012. ISBN 8820351269.
[109] QUARTU, Monica a Elena ROSSI. *Dizionario dei modi di dire della lingua italiana: 10.000 modi di dire ed estensioni figurate in ordine alfabetico per lemmi portanti e campi di significato*. Cit. d., s. 9.
[110] Tamtéž, s. 657-714.
[111] *Ha l'argento vivo addosso. = Chvíli neposedí.* Zdroj: Seznam Slovník. *Seznam.cz* [online]. Praha: Seznam.cz, 1996–2022 [cit. 2022-07-07]. Dostupné z: https://slovnik.seznam.cz
[112] QUARTU, Monica a Elena ROSSI. *Dizionario dei modi di dire della lingua italiana: 10.000 modi di dire ed estensioni figurate in ordine alfabetico per lemmi portanti e campi di significato*. Cit. d., s. 6.
[113] QUARTU, Monica a Elena ROSSI. *Dizionario dei modi di dire*. Cit. d.

frazémy, tak i jejich definice. Tohoto nástroje budeme využívat při ověřování významu získaných frazémů.

Druhým zdrojem frazémů pro nás bude kniha *Metafore ed espressioni idiomatiche: Uno studio semantico sull'italiano*[114] Federiky Casadei z roku 1996. V tomto případě se nejedná o slovník, ale o rozsáhlou studii frazeologických jednotek z hlediska kognitivní lingvistiky. Casadei v jistém smyslu navazuje na Lakoffa a Johnsona a jejich pojmové metafory, jejichž výskyt demonstruje na více než 3000 verbálních frazémech. Monografie je přehledně dělena do tří hlavních kapitol: *L'idiomatico*, ve které autorka postupně představí různé přístupy k nahlížení dané problematiky, *Dall'idiomatico alle espressioni idiomatiche italiane*, kde probírá metodologii použitou pro vznik korpusu a třídění frazémů, a *La semantica metaforica delle espressioni idiomatiche*, která obsahuje vybrané metafory. V závěru je přiložen samotný korpus (abecední seznam všech frazémů) a také rejstřík všech metafor[115] s číselnými odkazy k jednotlivým stranám, na kterých se vyskytují. Tohoto rejstříku využijeme také v naší práci; budeme tedy hledat metafory, které se shodují s námi vytyčeným sémantickým polem, a následně zapisovat jim odpovídající frazémy.

Poslední zdroj dat představuje disertační práce vietnamské autorky Tran Thi Khanh Van s názvem *Le espressioni idiomatiche legate alle emozioni in italiano e in vietnamita: Un approccio contrastivo in prospettiva linguistico-cognitiva*[116], obhájená v roce 2019 na Università degli Studi di Palermo. Tato práce analyzuje nejen *radost*, ale i ostatní emoce jako jsou *smutek*, *hněv*, *strach* a *láska* z kognitivního pojetí kontrastivně pro italštinu a vietnamštinu. Autorka sestavila pro potřeby práce vlastní korpus italských frazémů, při jehož tvorbě vycházela z následujících frazeologických slovníků: *Dizionario dei modi di dire della lingua italiana* (Lapucci, 1990), *Capire l'antifona: Dizionario dei modi di dire con esempi d'autore* (Turrini et al., 1999), *Dizionario dei modi di dire della lingua italiana: 10.000 modi di dire ed estensioni figurate in ordine alfabetico per lemmi portanti e campi di significato* (Quartu – Rossi, 2000[117]), *Dizionario dei modi di dire* (Lurati, 2001), *Frase fatta capo ha: Dizionario dei modi dire, proverbi e locuzioni* (Pittàno, 2001) a *Dizionario dei modi di dire della lingua*

---

[114] CASADEI, Federica. *Metafore ed espressioni idiomatiche: Uno studio semantico sull'italiano*. Roma: Bulzoni Editore, 1996. ISBN 88-7119-914-6.
[115] Tamtéž, s. 471-476.
[116] TRAN, Thi Khanh Van. *Le espressioni idiomatiche legate alle emozioni in italiano e in vietnamita: Un approccio contrastivo in prospettiva linguistico-cognitiva* [online]. Università degli Studi di Palermo, Piazza Marina, 61 90133 Palermo, 2019 [cit. 2022-07-07]. Dostupné z: https://iris.unipa.it/retrieve/handle/10447/338625/660756/TESI_TRAN%20THI%20KHANH%20VAN.pdf. Disertace. Università degli Studi di Palermo, Dipartimento di Scienze Umanistiche.
[117] Autorka v práci použila stejný slovník, jaký jsme zvolili i my, vybrala si ovšem novější vydání.

italiana (Sorge, 2011). Získaná spojení byla ještě doplněna o frazémy vyhledané v klasických slovnících *Il Nuovo Zingarelli* (1988) a *Il Grande Dizionario Garzanti della lingua italiana* (2010). Frazémy byly následně porovnány s jednotlivými hesly ve slovníku *Grande Dizionario della Lingua Italiana* (2004). Výsledkem je 386 italských frazémů vyjadřujících emoce, z nichž se 88 spojení zaměřuje přímo na *radost* (*gioia*).[118] Z těchto spojení budeme vycházet i při naší analýze.

8.2 Pár slov k metodologii

Než se přesuneme k samotné analýze vybraných spojení, považujeme za nutné popsat použitou metodologii. Z toho důvodu, že se metodologie mírně liší pro sběr italských a českých dat, přiblížíme si v této podkapitole pouze její obecné charakteristiky a detaily popíšeme v následující kapitole.

Jelikož je emoce radosti abstraktní a zároveň poněkud vágní pojem, bylo nutné ji nejdříve charakterizovat a definovat. Hledání ve slovnících pouze hesla *radost* se nám zdálo nedostatečné, rozšířili jsme tedy sémantické pole na pojmy podobné (např. *dobrá nálada*, *veselí*, *libost* apod.). Přestože se emoci radosti nápadně podobá také štěstí (ostatně i my budeme používat sémantického dělení na základě metafor původně stanovených pro štěstí), rozhodli jsme se tyto pojmy odlišovat – je to především z toho důvodu, že jsou obě sémantická pole poměrně velká a na frazémy vydatná, proto jsme se je rozhodli omezit. Výjimkou jsou případy, kdy slovníky neuvádí oba pojmy, např. v onomaziologickém rejstříku *Dizionario dei modi di dire della lingua italiana* neexistuje pojmová kategorie *gioia*, takže jsme se uchýlili k frazémům pod heslem *felicità*. Frazémy budeme vyhledávat v příslušných částech výše zmíněných slovníků a studií; v případě, že to bude možné, hledání proběhne i fulltextově. Abecední seznam frazémů bude společně se zkratkami zdrojů[119], kde byly nalezeny, přiložen na závěr práce.

Vyhledané frazémy budou následně utříděny dle dvou různých klasifikací. Zaprvé to bude členění formálně-funkční. Frazémy rozdělíme na kolokační, propoziční a polypropoziční. Kolokační frazémy budou následně rozděleny podle své funkce (nominální substantivní,

---

[118] TRAN, Thi Khanh Van. *Le espressioni idiomatiche legate alle emozioni in italiano e in vietnamita: Un approccio contrastivo in prospettiva linguistico-cognitiva*, Cit. d., s.70-71.

[119] Seznam zkratek: Č = Čermákův *Slovník české frazeologie a idiomatiky*, H = Hallerův *Český slovník věcný a synonymický*, K = Klégrův *Tezaurus jazyka českého*, DMD = *Dizionario dei modi di dire della lingua italiana* Moniky Quartu, FC = studie Federiky Casadei *Metafore ed espressioni idiomatiche: Uno studio semantico sull'italiano*, TTKV = disertace Tran Thi Khanh Van *Le espressioni idiomatiche legate alle emozioni in italiano e in vietnamita: Un approccio contrastivo in prospettiva linguistico-cognitiva*.

nominální adjektivní, adverbiální a verbální). V případě pochybností ohledně funkční skupiny přistoupíme ke korpusové rešerši.[120] Vydělíme také dvě speciální podskupiny kolokačních frazémů: přirovnání a binomiály. Druhé dělení proběhne na základě významu. Frazémy rozdělíme podle výše zmíněných kognitivních metafor a metonymií. V případě, že bude možné frazém přiřadit k více metaforám, přikloníme se k té, kterou považujeme za hlavní, možnost přiřazení frazému k dalším kategoriím bude ale v analýze okomentována.

8.3 Hypotézy

Na základě naší znalosti obou jazyků a informací, které jsme předložili v teoretické části, si zde dovolujeme uvést několik hypotéz týkajících se výsledků analýzy:

1) Předpokládáme, že najdeme více frazémů pro český jazyk. K tomuto názoru jsme dospěli na základě toho, že jsou české zdroje (především *Slovník české frazeologie a idiomatiky*) oproti těm italským násobně větší. Zejména Čermákovo dílo je navíc v pojímání frazémů o něco velkorysejší nežli zdroje italské.
2) Myslíme si, že v češtině najdeme poměrově větší množství frazémů neslovesných než v italštině. Pro češtinu totiž máme k dispozici celý díl frazeologického slovníku specializujícího se na tento typ výrazů.[121]
3) V obou jazycích budou převládat kolokační frazémy verbální funkce.
4) Propozičních frazémů dle našeho odhadu najdeme jen velmi málo a budou se objevovat více v češtině než v italštině, což je opět dáno existencí frazeologického slovníku věnovaného přímo těmto typům spojení.[122] Nepočítáme s objevením žádného polypropozičního frazému.
5) Při sémantické analýze narazíme u obou jazyků na více frazémů odpovídajících nějaké kognitivní metafoře než metonymii. Jsme toho názoru, že nejvíce produktivní metaforou bude *Radost je nahoře*, resp. její transformace (*Radost je být v nebi*, *Radost je být nad zemí*). To souvisí s všeobecně velkou oblíbeností metafory *Dobrý je nahoře*.
6) Očekáváme, že ne všechny frazémy budou přiřaditelné k výše zmíněným metaforám. Zbývající frazémy budou dle našeho soudu odpovídat metaforám specifickým pro daný jazyk (například italské frazémy budou více akcentovat doménu jídla, jelikož je toto téma pro Itálii typické).

[120] K tomuto typu vyhledávání jsme se rozhodli použít korpus syn2020 pro češtinu a itWaC pro italštinu.
[121] ČERMÁK, František. *Slovník české frazeologie a idiomatiky (SČFI)*. Cit. d., díl 2: Výrazy neslovesné.
[122] Tamtéž, díl 4: Výrazy větné.

9. *Radost* od struktury k významu. Formální a sémantická analýza frazémů

Na následujících stranách se budeme podrobně věnovat analýze frazémů z formálně-funkčního a sémantického hlediska. Nejprve popíšeme specifika metodologie sběru dat, které se liší pro češtinu a italštinu. Následná analýza bude taktéž provedena pro oba jazyky zvlášť.

9.1 *Radost* v češtině

V českém jazyce probíhalo hledání frazémů ve třech slovnících. U *Slovníku české frazeologie a idiomatiky* bylo využito všech pěti dílů. Nejprve jsme využili pouze onomaziologické části slovníku. V prvním díle jsme našli frazémy pod heslem *radovat se*, ve druhém pod hesly *radost*, *veselost*, *humor*, *smích*, *spokojenost*, ve třetím pod *radovat se z něčeho*, *mít radost*, *smát se*, *potěšit někoho*, *rozesmát někoho*, ve čtvrtém pod *on má radost* a *oni měli radost*. Následně jsme frazémy hledali fulltextově v sémaziologické části podle hesla *radost*. V posledním pátém díle jsme si ověřovali frazémy, které jsme již shromáždili z onomaziologických částí předchozích čtyř dílů.

U každého z vyhledaných spojení jsme se pak rozhodovali, zda ho do konečného výčtu zařadíme, či nikoli. Takto jsme se rozhodli vyřadit například spojení *škodolibá radost*, které F. Čermák uvádí v díle *Výrazy neslovesné*. Ačkoli jsme spojení našli přímo pod heslem *radost* (navíc je toto slovo i jedním z komponentů), domníváme se, že nesplňuje hlavní podmínku pro uvedení do našeho výčtu, a to pozitivnost, kterou mají mluvčí s radostí spojenou. Zároveň se nám tu otvírá další problém, který se vyskytl v průběhu používání *SČFI*: některá spojení dle našeho názoru nespadají pod frazémy, ale jsou spíše kolokacemi. Takto jsme vyřadili hned několik spojení (výběrem například *dobrá / optimistická / radostná nálada* aj.). Stejně tak jsme vyřadili i zdvořilostní fráze typu *S radostí!*, *Potěšení (je) na mé straně* apod. Při fulltextovém vyhledávání jsme narazili na spojení, která obsahují slovo *radost*, ale celkově radost nevyjadřují, a proto byla odfiltrována, např. *holka jedna radost* (odkazující ke kráse, ne k radosti).

V hledání frazémů jsme pokračovali za pomoci Hallerova *Českého slovníku věcného a synonymického*, konkrétně jeho třetího dílu, pojednávajícím o člověku (díl nese podtitul *Duševní stránka člověka*), a to v oddíle *Citová stránka duševního dění*. Vybrána byla tato hesla: *radost*, *veselí*, *dobrá nálada*, *libost*, *příjemný*, *těšiti se z čeho*, *požitek (duševní)*, *spokojený*, *cítím se dobře*, *baviti koho*, *zábava*, *rozjařený* a částečně i *štěstí*. V Klégrově *Tezauru jazyka*

českého jsme vybírali spojení pod hesly *radost*, *tělesný požitek*, *silná emoce*, *veselost*, *veselí*, *nebe*, *příjemnost*, *spokojenost*.[123] Výše zmíněná hesla jsme shromažďovali na základě následujícího klíče: vždy jsme vycházeli od hesla *radost*, přičemž oba slovníky nabízejí za každým heslem nabídku dalších, sémanticky podobných hesel. Takto jsme postupně rozšiřovali sémantické pole a vybírali frazémy, které (ač se vyskytovaly pod jinými hesly) radosti odpovídaly. Snažili jsme se ale vyhnout heslu *štěstí*, jelikož je velmi obsáhlé a počet frazémů by se jeho přidáním podle našich odhadů minimálně zdvojnásobil. V případě, že jsme se k heslu *štěstí* uchýlili, byly přejaty pouze ty frazémy, které odpovídaly shodně radosti i štěstí.

V některých případech jsme vyřadili i taková spojení, která jsme našli přímo pod heslem *radost*. Dle našeho názoru totiž jejich prvotní význam neodpovídá radosti a je do významu spojení zakomponován až druhotně. Jako příklad uveďme tři propoziční frazémy nalezené ve slovnících. Například to je frazém *Sdílená radost je dvojnásobná radost a sdílená bolest je poloviční bolest*, který je podle nás spíše o sdílení než o emoci radosti jako takové (stejně tak by mohl odpovídat např. heslu *bolest*). Také frazém *Kde láska, tam radost, kde nouze, tam žalost* vyjadřuje spíše lásku nežli radost. A nakonec spojení *Bez odvahy není oblahy* odpovídá spíše odvaze (navíc je tento frazém poměrně zastaralý a dnes už se téměř nepoužívá).

Konečný seznam vyhledaných frazémů uvádíme společně s informací, v jakém slovníku byly nalezeny, v Příloze č. 1. Pokud se frazém vyskytoval v různých variantách, jsou tyto varianty zapsány také. Syntagmatické varianty jsou vždy v závorce (*být (při) dobré mysli*), paradigmatické obměny jsou odděleny lomítkem (*oddávat se radosti / veselí / zábavě / kratochvíli*). V případě, že frazém připouští rozsáhlejší obměny, jsou další možnosti za zkratkou *n.* (*brána (do) ráje n. nebeská brána n. brána nebeská*). V některých případech jsme našli v různých slovnících podobné frazémy (např. *být plný elánu* a *být plný života*), ty jsme spojili pod jeden frazém (*být plný elánu / života*). Vyskytly se i případy, kdy byly nalezeny podobné frazémy v rámci jediného slovníku (např. *homérský / homérický smích* a obdobné *hurónský smích*), tyto frazémy jsme se naopak rozhodli neslučovat a ponechat je ve výčtu odděleně.

9.1.1 Formální a funkční analýza českých frazémů

Výsledný počet frazémů pro český jazyk je 154, největší počet patří kolokačním frazémům, z nichž převažuje verbální typ (76 frazémů), posléze nominální substantivní (27 frazémů), adverbiální (9 frazémů) a nejméně zastoupený typ adjektivní (4 frazémy). Bylo

[123] Vzhledem k tomu, že jak Hallerův, tak i Klégrův slovník nejsou slovníky frazeologickými, sami jsme na základě kritérií popsaných v teoretické části u spojení určovali, jestli se jedná o frazémy.

nalezeno 28 přirovnání a pouze 1 binomiál. Dále jsme nalezli 6 frazémů propozičních a 3 polypropoziční.

Typ frazému	**Příklad**	**Počet**	**%**
Frazémy kolokační			
- substantivní	*radost ze života*	27	17,5
- adjektivní	*dobře naladěný / naložený*	4	2,6
- adverbiální	*s úsměvem na rtech*	9	5,8
- verbální	*skákat metr dvacet*	76	49,4
přirovnání	*usmívat se jako jezule*	28	18,2
binomiály	*radosti a slasti (života)*	1	0,6
Frazémy propoziční	*To je radosti na Starém bělidle!*	6	3,9
Frazémy polypropoziční	*Když já vám povídám, že je nebe na zemi, pravdu mám, věřte mi.*	3	1,9
Celkem		154 frazémů	

Tabulka č. 1: Strukturně-funkční typy frazémů v českém vzorku

Níže budou detailněji popsány jednotlivé třídy frazémů (u každé skupiny jsou uvedena všechna nalezená spojení). Nejprve popíšeme frazémy kolokační – vzhledem k tomu, že se jedná o nejobsáhlejší skupinu, budou výrazy členěny také podle své funkce. Rozřazování probíhalo na základě odfiltrování frazémů verbálních jakožto největší kategorie a následné funkční analýzy zbylých frazémů. U těch nebylo vždy zřejmé, ke které skupině náleží, tedy zda se jedná o frazémy nominální, adverbiální či patří také ke skupině frazémů verbálních. Rozhodujícím prvkem bylo, zda frazémy ve větě fungují i bez slovesa, k čemuž nám pomohla rešerše v korpusu syn2020[124]. Příkladové věty byly převzaty z téhož zdroje.

Kolokační frazémy substantivní		
bouře / orkán nadšení	božský / pohádkový život	brána (do) ráje n. nebeská brána n. brána nebeská
homérský / homérický smích	hurónský smích	ostrov splněných přání
otevřená náruč	pocit naplnění	pokoj v srdci
radost ze života	ráj / nebe na zemi	rajské slasti lásky
růžová / nedělní nálada	růžové představy	růžový rozmar

[124] KŘEN, M. et al. *SYN2020: reprezentativní korpus psané češtiny* [online]. Praha: Ústav Českého národního korpusu FF UK, 2020 [cit. 2022-07-17]. Dostupné z: http://www.korpus.cz

salva smíchu	slunné dny	světlá / jasná chvilka / chvíle n. světlý / jasný okamžik
světlé / zářné zítřky	světlý bod	světské radovánky / radosti
vánoční nálada	veselá / dobrá / spokojená / pokojná / jasná mysl	veselá kopa
veselý patron	vlaho v duši	výbuch / gejzír radosti

Tabulka č. 2: Kolokační frazémy substantivní – český vzorek

V případě substantivních frazémů nenastaly žádné větší rozpory ohledně funkční skupiny, jelikož jsou všechny případy poměrně jasné a vypovídající. Pouze některá spojení se používají více ve funkci adverbiální, např. *otevřená náruč – s otevřenou náručí*[125] nebo *jasná mysl – s jasnou myslí*[126]. Spojení *veselá kopa* se nejčastěji používá ve spojení se sponovým slovesem *být*.[127]

Kolokační frazémy adjektivní		
dobře naladěný / naložený	u vytržení	v dobrém rozmaru / rozpoložení / v dobré náladě / míře
v povznesené náladě		

Tabulka č. 3: Kolokační frazémy adjektivní – český vzorek

U frazémů adjektivních už bylo složitější určit, jestli spadají do této skupiny nebo zda by bylo lepší je přesunout do skupiny frazémů verbálních. Hlavním důvodem je, že se většinou vyskytují právě jako jmenná část přísudku. Výše zmíněné příklady jsme však ponechali v této skupině, jelikož se mohou vyskytovat i v čistě adjektivní podobě.

Takto se například frazém *dobře naladěný / naložený* stejně jako ostatní frazémy ve skupině nejvíce objevoval ve spojení se slovesem *být*, se kterým tvořil přísudek sponově-adjektivní (*byla pořád dobře naladěná a pro každého chtěla to nejlepší*). V některých případech se výraz pojil i s jinými slovesy a mohl plnit funkci adverbiální (srov. *dovnitř vplul dobře naladěný*). Ve zbylých případech se však objevoval bez slovesa:

[125] V korpusu bylo nalezeno 148 výskytů spojení *s otevřenou náručí* a pouze 8 výskytů u výrazu *otevřená náruč*.
[126] Zde byl poměr relativně vyrovnaný: *jasná mysl* (5x) *–s jasnou myslí* (8x).
[127] Z 19 výskytů stálo spojení samostatně pouze 5x, ve zbylých 14 příkladech se pojilo vždy pouze se slovesem *být*.

- Hladově se pustila do jídla, poslouchala povídání *dobře naladěného* kuchaře a přemýšlela, jestli má jet do Oberradu tramvají jako obvykle, nebo si dnes může výjimečně dopřát jízdu taxíkem.

Ve způsobu užití je toto spojení prototypické pro celou skupinu. Ne všechny frazémy původně přiřazené k této skupině jsme zde však takto ponechali. K verbálním frazémům bylo například přeřazeno spojení *na výsost spokojený*, jelikož se v korpusu objevovalo pouze ve spojení se slovesem *být*.

Kolokační frazémy adverbiální		
jedna radost	k smrti rád	od / ze srdce rád
s lehkou myslí	s úsměvem na rtech	s úsměvem od ucha k uchu
v bázni boží	v návalu radosti	všema deseti

Tabulka č. 4: Kolokační frazémy adverbiální – český vzorek

Také u adverbiálních frazémů bylo třeba rozlišit, zda se primárně spojují se slovesem, nebo ve větě fungují samostatně. Do této skupiny jsme zařadili jen ty frazémy, které se bez slovesa obejdou / případně k žádnému konkrétnímu verbu neinklinují, což opět potvrdily příklady z korpusu, například:

- Najednou se manželka postavila k pultu a řečnila *jedna radost*. Tamní ženy byly sice zvyklé mlčet, ale manželce zatleskaly *jedna radost*!
- *K smrti rád* by byl znal její názor na to své dilema, ale měl strach se o tom zmínit, i jen o tom nenápadně začít.

Některá spojení mohla podle kontextu plnit různé funkce:

- Tehdy zavolal písaře a *s úsměvem na rtech* nadiktoval zákony. – adverbiální
- Nenápadná, hezká, drobná, *s úsměvem na rtech*. – adjektivní

U frazému *od ucha k uchu* se již ve slovnících vyskytovalo mnoho variant, například substantivní *pusa / huba od ucha k uchu* nebo verbální *usmívat / smát se od ucha k uchu*. V korpusové rešerši však jako nejfrekventovanější verze spojení vyšlo *s úsměvem od ucha k uchu*:

- „Dobrý večer," pozdraví *s úsměvem od ucha k uchu*.

Toto spojení někdy mohlo být pouze variantou substantivního frazému *úsměv od ucha k uchu*, který byl také hojně zastoupený:

- Carlovi se po tváři rozlil *úsměv od ucha k uchu*.

Ze skupiny adverbiálních frazémů jsme se nakonec rozhodli vyloučit pouze frazém *na vrcholu blaha*, jelikož se vyskytoval výlučně se slovesem *být*, a plnil tedy verbální funkci.

Kolokační frazémy verbální		
(u)dělat něco s radostí / libostí	(za)hřát u srdce	(za)svítit (v)očima
bláznit / vyvádět / třeštit / šílet radostí	blýskat očima	být (při) dobré mysli
být / bejt na světě rád	být / bejt radostí / štěstím (celý / celej) bez sebe / celý pryč	být na vrcholu blaha
být na výsost spokojený	být plný elánu / života	být přemožen blahem
být samá legrace n. být samý žert a smích	být spokojen s celým světem	být v / při dobrém humoru
být v náladě	být ve své kůži	dělat / udělat něco / někomu pro radost
dělat kotrmelce	dělat někomu radost	dodat chuti do života
dodávat dobrou náladu	dostat (někoho) do (dobré) nálady	dovést do blaženosti
hledět na svět růžovými brýlemi n. vidět všechno / celý svět růžově	chrochtat blahem	je mu hej
jen by se smál	jen zářit	lít balzám do duše
metat kozelce	mít se (na) co těšit	mít svůj den
mít v duši jasno / vyjasněno	mít v něčem zalíbení	mít z něčeho plezír
mít zlaté časy	mnout si ruce	naplňovat radostí / zalíbením
nedat někomu (ani) dospat, nemoct dospat	nenechat se ničím rozházet / nenechat si ničím zkazit náladu	neví, co by si mohl ještě přát
nic mu nechybí	nikdy neztratit / neztrácet humor / náladu / dobrý rozmar	objímal / (z)líbal by celý svět
oddávat se radosti / veselí / zábavě / kratochvíli	pět hosana	pocítit rajskou slast
přijít / vrátit se s veselou	pustit starosti k vodě	radost mu kouká z očí
radostí neví, co dělá / co dělat / co počít / co dřív	rozjasnit tvář / obličej / mysl	rozplývat se v blaženosti

rozsévat radost	skákat / vyskakovat radostí (až do stropu)	skákat metr dvacet
slintat blahem	spokojeně příst	spokojenost ho neopouští
spokojenost se mu usadila / uhnízdila v srdci	srdce mu jásá / plesá	štěstí mu kvete
tetelit se radostí	tonout v blahu	trefit do veselé noty
umět se narodit	užít si něco ve zdraví	užívat / užít (si) světa
vrhnout se někomu kolem krku, vzít / popadnout / brát někoho kolem krku	vyskakovat do výšky / vejšky	vyzařovat radost
vznášet se v oblacích	zajíkat se smíchem / radostí	září / hýří / srší / blýská dobrou náladou / pohodou / rozmarem / humorem n. dobrá nálada / pohoda / rozmar / humor z něho jen září / svítí / srší / tryská
zářit spokojeností / štěstím / radostí / blahem (že / nad něčím)		

Tabulka č. 5: Kolokační frazémy verbální – český vzorek

Některé výše jmenované výrazy stojí na pomezí mezi frazémy kolokačními a propozičními a bylo obtížné určit, k jaké konkrétní skupině náleží. Jejich tendence k udržování fixní formy a nemožnost téměř jakýchkoli změn uvnitř frazému je totiž vyšší než u ostatních kolokačních frazémů s verbální funkcí. Z našich zkušeností s prací se slovníky se zdá, že s tímto dělením v některých případech nevědí rady ani samotní autoři slovníků. František Čermák[128] řadí spojení *radost mu kouká z očí*, *štěstí mu kvete*, *je mu hej* do skupiny kolokačních frazémů. Naopak *Srdce mu (při tom) radostí poskočilo. n. Dušička v něm radostí poskočila / se zatetelila* či *Srdce se na to směje* podle něj náleží k frazémům propozičním a uvádí je i ve *SČFI* věnovaném tomuto typu útvarů[129]. Mezi další hraniční případy patří i spojení vyhledaná v dalších slovnících: *spokojenost ho neopouští*, *spokojenost se mu usadila / uhnízdila v srdci*, *srdce mu jásá / plesá*, *nic mu nechybí* a *neví, co by si mohl ještě přát* (poslední jmenovaný svou formou dokonce připomíná frazém polypropoziční). Zvláštním případem je *září / hýří / srší / blýská dobrou náladou / pohodou / rozmarem / humorem n. dobrá nálada / pohoda / rozmar / humor z něho jen září / svítí / srší / tryská*, u kterého se první varianta jeví jako typický kolokační frazém, naopak druhá možnost užití připomíná spíše frazém propoziční. V této práci jsme se

[128] ČERMÁK, František. *Slovník české frazeologie a idiomatiky (SČFI)*. Cit. d., díl 3: Výrazy slovesné.
[129] Tamtéž, díl 4: Výrazy větné.

rozhodli zachovat Čermákovo dělení v případě frazémů nalezených v jeho díle, ač může být v některých případech matoucí.[130] Frazémy z ostatních slovníků jsme naopak všechny ponechali ve skupině frazémů verbálních, jelikož tomu odpovídal i jejich zápis ve slovníku (začínaly tedy malým písmenem a byly odděleny čárkou, ne tečkou).

Přirovnání		
být (volný) / žít / cítit se (volně / lehce) jako pták n. cítit se lehký jako pták	být / bejt / cítit se jako v desátém / desátým / devátém / devátým / sedmém / sedmým / třetím nebi	dovádět / skotačit / skákat / hopsat / (být) bujný jako (mladé / divoké) hříbě
je (to) jako z pohádky / pohádka / v pohádce / zní to jako pohádka	je to / působí to jako balzám na ránu/y n. působit jako hojivý balzám	je to jako pohlazení
je to jako sen / ve snu	jsem / cítím se jako znovu zrozen / jako bych se znovu narodil / jako bych se vykoupal v Jordáně	má radost, jako by vyhrál v loterii
má se / je / žije / připadá si / cítí se jako bůh	má se / je / žije / připadá si / cítí se jako na (samém) kraji nebe, jako na (o)kraji samého nebe	má se / je / žije / připadá si / cítí se jako prase v žitě
má se / je / žije / připadá si / cítí se jako v ráji / jako na prahu ráje / jako v nebi / jako v limbu	má se / je / žije / připadá si / cítí se jako vlk v ovčírně	mít radost / radovat se / být šťastný jako malé dítě / jako malej (kluk)
motat se / chodit / být jako opilý (radostí)	oči mu svítí jako (dva) uhlíky	příst jako kočka
smát se / usmívat se / koukat jako Filip / Honza / Kuba na jelito	srdce mu buší / bije jako zvon	svítit očima jako kočka
šťastný jako blecha v kožiše	usmívat se / zářit / být / (mít) obličej / hubu jako měsíc / měsíček v úplňku	usmívat se jako jezule
usmívat se jako sluníčko / slunce	zářit / svítit jako (samo) slunce	zpívat (radostně) jako kanárek / slavík
žít jako ve snu / ve snách		

[130] Zde je nutné zmínit, že Čermákův *Slovník* není lingvistickou studií, ale praktickou příručkou – jeho hlavním úkolem je posloužit co nejlépe čtenáři v hledání frazémů, takže se v některých případech tytéž frazémy vyskytují i vícekrát napříč jednotlivými díly, čímž se zvyšuje šance na jejich vyhledání a zároveň znesnadňuje formálně-funkční klasifikace daných frazémů.

Binomiály
radosti a slasti (života)

Tabulka č. 6: Speciální typy kol. frazémů: přirovnání a binomiály – český vzorek

Všechna přirovnání v českém vzorku plnila verbální funkci. Jediný nalezený binomiál je z funkčního hlediska frazémem substantivním.

Frazémy propoziční		
Humor je koření života.	Mladost – radost.	Srdce mu (při tom) radostí poskočilo. n. Dušička v něm radostí poskočila / se zatetelila.
Srdce se na to směje.	To je radosti na Starém bělidle!	To mi spad(l) kámen ze srdce!
Frazémy polypropoziční		
Gaudeamus igitur, iuvenes dum sumus.	Když já vám povídám, že je nebe na zemi, pravdu mám, věřte mi.	Proč bychom se netěšili, když nám Pán Bůh zdraví dá?

Tabulka č. 7: Frazémy propoziční a polypropoziční – český vzorek

Z výsledných frazémů propozičních monosubjektových plní dvě spojení funkci imperativně vokativní (*To je radosti na Starém bělidle!*, *To mi spad(l) kámen ze srdce!*), zbylá čtyři spojení jsou frazémy indikativní. Spojení *Mladost – radost* je frazémem propozičním, formálně však připomíná spíše binomiál.

Frazémy polypropoziční jsou taktéž všechny monosubjektové: dva z nich jsou indikativního typu a jeden interogativní (*Proč bychom se netěšili, když nám Pán Bůh zdraví dá?*). Spojení *Gaudeamus igitur, iuvenes dum sumus*[131] pochází sice z latiny, používá se však i v českém jazyce (převážně však jeho první část odkazující ke studentské hymně).

9.1.2 Sémantická analýza českých frazémů

Po zkoumání frazémů z hlediska struktury a funkce jsme se přesunuli k jejich sémantické analýze. Z celkových 154 frazémů se dalo 102 spojení přiřadit k určité kognitivní metafoře nebo metonymii. Zbylých 52 výrazů těmto typům neodpovídalo, což ovšem neznamená, že nemohou významově vyjadřovat žádnou jinou metaforu/metonymii. Na

[131] V překladu *Radujme se tedy, dokud jsme mladí.*

následujících stranách rozebereme české frazémy z hlediska Kövecsesova dělení (viz Tabulka č. 8). Přistoupíme i k případným návrhům dalších konceptů.

Typ metafory/metonymie	**Příklad**	**Počet**	**%**
OBECNÉ EMOČNÍ METAFORY			
Radost je tekutina v nádobě	*lít balzám do duše*	5	4,9
Radost je teplo/oheň/vřelost	*(za)hřát u srdce*	1	1,0
Radost je přírodní síla	*výbuch / gejzír radosti*	2	2,0
Radost je fyzická síla	–	0	0,0
Radost je (nám) sociálně nadřazená	–	0	0,0
Radost je protivník	*být přemožen blahem*	1	1,0
Radost je zvíře v zajetí	–	0	0,0
Radost je šílenství	*bláznit / vyvádět / třeštit / šílet radostí*	2	2,0
Radost je síla oddělující naše já	*být / bejt radostí / štěstím (celý / celej) bez sebe / celý pryč*	2	2,0
Radost je nemoc	–	0	0,0
METAFORY VYJADŘUJÍCÍ HODNOCENÍ RADOSTI			
Radost je světlo	*vyzařovat radost*	12	11,8
Radost je cítit se lehce	*s lehkou myslí*	3	2,9
Radost je nahoře	*být na vrcholu blaha*	1	1,0
Radost je být v nebi	*být / bejt / cítit se jako v desátém / desátým / devátém / devátým / sedmém / sedmým / třetím nebi*	11	10,8
Radost je být nad zemí	*v povznesené náladě*	2	2,0
METAFORY VYJADŘUJÍCÍ FENOMENOLOGICKÝ CHARAKTER RADOSTI			
Radost je zvíře, které se má dobře	*má se / je / žije / připadá si / cítí se jako prase v žitě*	9	8,8
Radost je příjemný fyzický pocit	*je to jako pohlazení*	8	7,8
Radost je opojení/být opilý	*motat se / chodit / být jako opilý (radostí)*	6	5,9
Radost je vitalita	*dodat chuti do života*	11	10,8
KONCEPTUÁLNÍ METONYMIE			
Behaviorální reakce	*skákat / vyskakovat radostí (až do stropu)*	8	7,8
Fyziologické reakce	*srdce mu buší / bije jako zvon*	3	2,9

Expresivní reakce	*hurónský smích*	15	14,7
Celkem		102 frazémů	

Tabulka č. 8: Typy metafor/metonymií v českém vzorku

Co do počtu frazémů se jako nejproduktivnější skupina ukázala ta obsahující *Metafory vyjadřující fenomenologický charakter radosti* s celkovým počtem 34 frazémů. Následovaly *Metafory vyjadřující hodnocení radosti* s 29 frazémy. *Konceptuální metonymie* se vyskytovaly u 26 spojení. Nejméně početnou skupinou pak bylo 13 frazémů odpovídajících *Obecným emočním metaforám*. Výsledný počet frazémů u každé (pod)skupiny je však pouze orientační, jelikož některé výrazy odpovídaly zároveň více metaforám/metonymiím. Například spojení *spokojeně přist* může odpovídat metafoře *Radost je zvíře, které se má dobře* nebo také *Radost je příjemný fyzický pocit*. Stejně tak může vyjadřovat i metonymii, jelikož se jedná o *Fyziologickou reakci*. Tyto příklady se objevovaly poměrně často a v práci budou dále okomentovány. Rozhodli jsme se však každý frazém zařadit pouze do jedné skupiny (pokud to bylo možné, snažili jsme se ho vždy přiřadit k té nejprototypičtější), abychom mohli na analýze ukázat reálný počet spojení odpovídající některé metafoře/metonymii a nenavyšovali jsme výsledný počet iterací stejných spojení.

Jak je však vidět z konečného počtu přiřazených spojení, třetina výrazů neodpovídala žádné z výše definovaných skupin. Tuto skutečnost si vysvětlujeme tím, že bylo při vyhledávání frazémů sémantické pole relativně rozšířeno o další pojmy, které se v některých aspektech s radostí shodují, v jiných však liší. Takto například *veselí* akcentuje jinou stránku emoce nežli *spokojenost*. Radost je komplexní emocí a může být různými lidmi a v různých situacích prožívána jinak. Tomu odpovídají i nalezené frazémy: *otevřená náruč* nepředstavuje radost o nic méně než *pokoj v srdci*, pouze se zaměřuje na jinou stránku jejího vyjadřování nebo prožívání.

I přes výše zmíněné bylo možné z nezařazených frazémů vypozorovat určité trendy, na jejichž základě se můžeme pokusit definovat další skupiny metafor. Mluvčí mohou emoce vnímat například prostřednictvím barev (*růžová nálada*, *růžové představy*, *růžový rozmar*), ve spojení s oblíbeným časovým obdobím (*nedělní / vánoční nálada*, *mít svůj den*, *mít zlaté časy*) nebo okolním světem (*být / bejt na světě rád*, *být spokojen s celým světem*, *hledět na svět růžovými brýlemi n. vidět všechno / celý svět růžově*, *objímal / (z)líbal by celý svět*, *užívat / užít (si) světa*). Radost může být také cennou komoditou, kterou lze vytvořit, darovat či si uchovat (*dělat / udělat něco / někomu pro radost*, *dodávat dobrou náladu*, *nikdy neztratit / neztrácet humor / náladu / dobrý rozmar*).

Nyní se zaměříme na jednotlivé skupiny metafor. Jako první budeme analyzovat *Obecné emoční metafory*, jejichž kompletní seznam vidíme v následující tabulce:

OBECNÉ EMOČNÍ METAFORY		
Radost je tekutina v nádobě		
lít balzám do duše	naplňovat radostí / zalíbením	pocit naplnění
tonout v blahu	vlaho v duši	
Radost je teplo/oheň/vřelost		
(za)hřát u srdce		
Radost je přírodní síla		
bouře / orkán nadšení	výbuch / gejzír radosti	
Radost je fyzická síla		
0 VÝSKYTŮ		
Radost je (nám) sociálně nadřazená		
0 VÝSKYTŮ		
Radost je protivník		
být přemožen blahem		
Radost je zvíře v zajetí		
0 VÝSKYTŮ		
Radost je šílenství		
bláznit / vyvádět / třeštit / šílet radostí	radostí neví, co dělá / co dělat / co počít / co dřív	
Radost je síla oddělující naše já		
být / bejt radostí / štěstím (celý / celej) bez sebe / celý pryč	radost mu kouká z očí	
Radost je nemoc		
0 VÝSKYTŮ		

Tabulka č. 9: Obecné emoční metafory – český vzorek

Skupina *Obecných emočních metafor* byla oproti ostatním nejméně zastoupena. Čtyři metafory (*Radost je fyzická síla*, *Radost je (nám) sociálně nadřazená*, *Radost je zvíře v zajetí* a *Radost je nemoc*) se dokonce ve vzorku vůbec neobjevily. Ze zbylých konceptů je nejvíce produktivní metafora *Radost je tekutina v nádobě* s pěti frazémy. Tekutina představuje něco pozitivního a žádaného, čeho je dobré mít dostatek a co nás *naplňuje*. V případě potřeby je možné ji doplnit (*lít balzám do duše*). Čím více pomyslné tekutiny máme, tím větší je pocit štěstí (*vlaho v duši* < *tonout v blahu*). Další metaforou je *Radost je teplo/oheň/vřelost*, která se

sice ve vzorku objevila pouze jednou, v běžné řeči se ale hojně používá. Zatímco teplo indikuje příjemné pocity, chlad zase značí negativa (*Je studenej jak psí čumák*). Přílišné teplo ale může opět přesáhnout do negativní emoce, zejména je spojováno s hněvem (*Vaří se v něm krev*). *Radost je přírodní síla* obsahuje expresivní frazémy popisující jevy vyznačující se velkou energií (*bouře*, *orkán*, *gejzír* a *výbuch*), čímž se podobá další metafoře – *Radost je protivník*. Ta nám naznačuje, že radost je síla působící proti nám; naše ztráta kontroly a následná prohra však vede k pocitu štěstí. Metafora *Radost je šílenství* se také pojí se ztrátou kontroly, frazémy obsahují bohaté množství odpovídajících sloves (*bláznit* / *vyvádět* / *třeštit* / *šílet* / *nevědět, co dělat*)[132], které označují nepříčetnost. Metafora *Radost je síla oddělující naše já* zase ukazuje, že nad radostí můžeme přemýšlet také jako o odosobňující síle – ztráta kontroly a rozpad osobnosti se tedy prolíná většinou dosud zmíněných metafor. K této metafoře jsme se rozhodli přiřadit nejen typické *být / bejt radostí / štěstím (celý / celej) bez sebe / celý pryč*, ale i spojení *radost mu kouká z očí*, kde je radost personifikována a (namísto naší osobnosti) akcentována.

U některých z výše zmíněných metafor paradoxně k vyjádření radosti fungují i jejich opozita. Například u *Radost je protivník* spočívá emoce radosti v prohře nad silnějším soupeřem, některé námi vyhledané frazémy ale ukazují, že radost může tkvět i v „ubránění se“, zachování své pozice (*nenechat se ničím rozházet / nenechat si ničím zkazit náladu*). Stejně tak je například frazém *být ve své kůži* v rozporu s metaforou *Radost je síla oddělující naše já*, protože naopak představuje soulad těla a mysli.

Další skupinou jsou *Metafory vyjadřující hodnocení radosti*, které uvádíme společně se všemi odpovídajícími frazémy v Tabulce č. 10:

METAFORY VYJADŘUJÍCÍ HODNOCENÍ RADOSTI		
Radost je světlo		
jen zářit	mít v duši jasno / vyjasněno	rozjasnit tvář / obličej / mysl
slunné dny	světlá / jasná chvilka / chvíle n. světlý / jasný okamžik	světlé / zářné zítřky
světlý bod	veselá / dobrá / spokojená / pokojná / jasná mysl	vyzařovat radost

[132] Tato spojení můžeme zároveň pokládat za konceptuální metonymie, jelikož vyjadřují behaviorální reakci na radostný podnět.

září / hýří / srší / blýská dobrou náladou / pohodou / rozmarem / humorem n. dobrá nálada / pohoda / rozmar / humor z něho jen září / svítí / srší / tryská	zářit / svítit jako (samo) slunce	zářit spokojeností / štěstím / radostí / blahem (že / nad něčím)
Radost je cítit se lehce		
pustit starosti k vodě	s lehkou myslí	To mi spad(l) kámen ze srdce!
Radost je nahoře		
být na vrcholu blaha		
Radost je být v nebi		
božský / pohádkový život	brána (do) ráje n. nebeská brána n. brána nebeská	být / bejt / cítit se jako v desátém / desátým / devátém / devátým / sedmém / sedmým / třetím nebi
dovést do blaženosti	Když já vám povídám, že je nebe na zemi, pravdu mám, věřte mi.	má se / je / žije / připadá si / cítí se jako bůh
má se / je / žije / připadá si / cítí se jako na (samém) kraji nebe, jako na (o)kraji samého nebe	má se / je / žije / připadá si / cítí se jako v ráji / jako na prahu ráje / jako v nebi / jako v limbu	ráj / nebe na zemi
rajské slasti lásky	v bázni boží	
Radost je být nad zemí		
v povznesené náladě	vznášet se v oblacích	

Tabulka č. 10: Metafory vyjadřující hodnocení radosti – český vzorek

Tato skupina obsahuje i nejvíce používanou metaforu v českém vzorku – *Radost je světlo*. Radostný člověk *vyzařuje* energii, která se projevuje i na jeho těle (*rozjasnit tvář / obličej*), což se přenáší i na jeho vnitřní dění (*jasná mysl*). Opakem je pak tma, která opět obsahuje negativní konotace (např. *doba temna*). Radost souvisí nejenom se světlem, ale i s lehkostí (*Radost je cítit se lehce*): pozitivní věci nám *ulehčují* život, problémy můžeme *zlehčovat*. Úleva se projevuje odstraněním *těžkostí* (*pustit starosti k vodě*, *To mi spad(l) kámen ze srdce!*), naopak jejich přetrvávání značí soužení (*Má z toho těžkou hlavu*). Metafory *Radost je nahoře*, *Radost je být v nebi* a *Radost je být nad zemí* spolu úzce souvisí, stejně jako

Kövecses[133] jsme se je však rozhodli rozdělit, jelikož existují případy, kdy si vzájemně neodpovídají. Například frazém *ráj / nebe na zemi* vyjadřuje metaforu *Radost je být v nebi*, zbylým metaforám ale neodpovídá. Tato metafora na rozdíl od ostatních akcentuje více nebeskou a božskou sféru místo oblohy nebo vesmíru (případně pouhého směru nahoru).

Třetí skupinou metafor jsou *Metafory vyjadřující fenomenologický charakter radosti*. Jejich kompletní výčet je opět představen v tabulce:

METAFORY VYJADŘUJÍCÍ FENOMENOLOGICKÝ CHARAKTER RADOSTI		
Radost je zvíře, které se má dobře		
být (volný) / žít / cítit se (volně / lehce) jako pták n. cítit se lehký jako pták	chrochtat blahem	má se / je / žije / připadá si / cítí se jako prase v žitě
má se / je / žije / připadá si / cítí se jako vlk v ovčírně	příst jako kočka	spokojeně příst
spokojenost se mu usadila / uhnízdila v srdci	šťastný jako blecha v kožiše	zpívat (radostně) jako kanárek / slavík
Radost je příjemný fyzický pocit		
je to / působí to jako balzám na ránu/y n. působit jako hojivý balzám	je to jako pohlazení	oddávat se radosti / veselí / zábavě / kratochvíli
pocítit rajskou slast	radosti a slasti (života)	rozplývat se v blaženosti
slintat blahem	tetelit se radostí	
Radost je opojení/být opilý		
dobře naladěný / naložený	je to jako sen / ve snu	motat se / chodit / být jako opilý (radostí)
u vytržení	v návalu radosti	žít jako ve snu / ve snách
Radost je vitalita		
být plný elánu / života	dodat chuti do života	Gaudeamus igitur, iuvenes dum sumus.
jsem / cítím se jako znovu zrozen / jako bych se znovu narodil / jako bych se vykoupal v Jordáně	mít radost / radovat se / být šťastný jako malé dítě / jako malej (kluk)	Mladost – radost.

[133] KÖVECSES, Zoltán. *Metaphor: A Practical Introduction*. Cit. d., s. 97.

Proč bychom se netěšili, když nám Pán Bůh zdraví dá?	radost ze života	rozsévat radost
umět se narodit	užít si něco ve zdraví	

Tabulka č. 11: Metafory vyjadřující fenomenologický charakter radosti – český vzorek

Metafory vyjadřující fenomenologický charakter radosti tvoří největší skupinu frazémů. První metaforou této kategorie je *Radost je zvíře, které se má dobře*. Podle této metafory je člověk radostný a v harmonii s okolím stejně jako zvíře dostávající všechno potřebné z okolního světa (*prase v žitě*, *vlk v ovčírně*, *blecha v kožiše*). Některé frazémy částečně spadají i do skupiny metonymií, jelikož jsou projevem různých reakcí (*chrochtat*, *příst*, *zpívat*). Zároveň jejich význam splývá s frazémy ze skupiny *Radost je příjemný fyzický pocit*, která je založena na vyjádření slasti. Ta se projevuje i v další skupině *Radost je opojení/být opilý*, kde zároveň opět akcentujeme ztrátu kontroly nad naším tělem (*motat se / chodit / být jako opilý (radostí)*), případně nereálnost situace, ve které se nacházíme (*je to jako sen / ve snu*). Poslední metaforou je *Radost je vitalita*. Tato kategorie není úplně striktně definována, sám Kövecses ji popisuje jako energičnost a pocit „plnosti“ (*být plný elánu / života*), proto jsme se rozhodli sem zařadit různé druhy frazémů týkající se mládí, zdraví a životní síly.[134]

Následně si probereme *Konceptuální metonymie*. Jelikož má tato skupina pouze tři kategorie, jsou všechny zahrnuty v rámci jedné tabulky:

KONCEPTUÁLNÍ METONYMIE		
Behaviorální reakce		
dělat kotrmelce	dovádět / skotačit / skákat / hopsat / (být) bujný jako (mladé / divoké) hříbě	metat kozelce
mnout si ruce	skákat / vyskakovat radostí (až do stropu)	skákat metr dvacet
vrhnout se někomu kolem krku, vzít / popadnout / brát někoho kolem krku	vyskakovat do výšky / vejšky	
Fyziologické reakce		
nedat někomu (ani) dospat, nemoct dospat	Srdce mu (při tom) radostí poskočilo. n. Dušička v něm radostí poskočila / se zatetelila.	srdce mu buší / bije jako zvon

[134] Tamtéž, s. 97-98.

Expresivní reakce		
(za)svítit (v)očima	blýskat očima	homérský / homérický smích
hurónský smích	jen by se smál	oči mu svítí jako (dva) uhlíky
s úsměvem na rtech	s úsměvem od ucha k uchu	salva smíchu
smát se / usmívat se / koukat jako Filip / Honza / Kuba na jelito	svítit očima jako kočka	usmívat se / zářit / být / (mít) obličej / hubu jako měsíc / měsíček v úplňku
usmívat se jako jezule	usmívat se jako sluníčko / slunce	zajíkat se smíchem / radostí

Tabulka č. 12: Konceptuální metonymie – český vzorek

Výše zmíněné *Konceptuální metonymie* vyjadřují různé typy reakcí na radostnou událost. První skupinou jsou *Behaviorální reakce*, tedy radostné chování. Radostí můžeme *dělat kotrmelce*, *skotačit*, *skákat*, *hopsat*, *metat kozelce*, *vrhnout se někomu kolem krku*. Méně výraznou reakcí, vyjadřující spíše vnitřní radost, je pak *mnout si ruce*. *Fyziologické reakce* naopak vyjadřují tělesné pochody, které si nemusíme ani uvědomovat, například tlukot srdce (*srdce mu buší / bije jako zvon*) nebo vnitřní neklid (*nedat někomu (ani) dospat, nemoct dospat*). Do skupiny *Expresivních reakcí* pak zařazujeme takové frazémy, které se projevují na našem výrazu (*blýskat očima*, *usmívat se jako sluníčko / slunce*).

9.2 *Radost* v italštině

K uspořádání italského korpusu jsme využili pouze jednoho frazeologického slovníku: *Dizionario dei modi di dire della lingua italiana* Moniky Quartu a Eleny Rossi. Vyhledávání probíhalo na základě prohlédnutí příslušných hesel v sémantickém rejstříku na konci knihy. Frazémy jsme hledali konkrétně pod pojmy *benessere*, *calma*, *commozione*, *comodità*, *comportamento*, *divertimento*, *dolcezza*, *eccezionalità*, *eccitazione*, *facilità*, *famiglia*, *felicità*[135], *lusso*, *piacere*, *riso*, *serenità*, *successo*, *vantaggio*, přičemž jsme opět vybírali pouze ty, které odpovídají emoci radosti (heslo *gioia* však nebylo zahrnuto, protože ho *DMD* neobsahuje). Význam frazémů byl kontrolován v online verzi slovníku, který je k dispozici na webu Corriere della Sera. Pokud byly na těchto stránkách nalezeny různé varianty frazémů, připsali jsme je ke každému z nich také v našem výčtu (např. frazém *saper vivere* byl takto obohacen o ekvivalent *saper stare al mondo*).

[135] Naopak frazémy pod heslem *fortuna* byly vynechány.

Jako další ze zdrojů nám posloužila monografie Federiky Casadei *Metafore ed espressioni idiomatiche: Uno studio semantico sull'italiano*, kde jsme hledali frazémy v rejstříku odpovídajících metafor (*contento è su*, *le emozioni intense sono agitazione fisica*, *le emozioni intense sono calore*). Na závěr jsme frazémy doplnili o spojení nalezená v disertaci *Le espressioni idiomatiche legate alle emozioni in italiano e in vietnamita: Un approccio contrastivo in prospettiva linguistico-cognitiva* italianistky Tran Thi Khanh Van. Práce obsahuje 88 frazémů pod heslem *gioia*. Význam frazémů jsme opět konzultovali s online verzí *DMD* a do našeho seznamu jsme přejali téměř všechny (vyřadili jsme pouze výraz *avere il cuore in gola*, který se často používá naopak v negativním významu[136]).

Jelikož autorka v práci nezaznamenává varianty frazémů (a v případě jejich výskytu je zapisuje jako další frazém), některá spojení jsme se rozhodli zahrnout dohromady pod jeden frazém – vždy však s přihlédnutím ke slovníku *DMD*, který je jako variantu uváděl. Podle tohoto klíče jsme spojili například výrazy *crepare dal ridere*, *morir dal ridere* a *scoppiare dal ridere* do jediného *crepare / morir / scoppiare dal ridere*, jelikož se jedná o varianty téhož frazému. Zvlášť pak uvádíme spojení *far morir dal ridere* a *fare crepar dal ridere*, respektive *far(e) morir / crepar dal ridere*, ač se technicky jedná o tentýž frazém, a to kvůli faktitivní vazbě, která změnou činitele význam frazémů posouvá (a tím pádem i mění jejich využití).

V některých případech se frazémy vyznačovaly totožnou strukturou, a přesto nebyly zahrnuty pod jeden výraz. K tomu jsme se rozhodli, když se významy jednotlivých spojení lehce odlišovaly. Stalo se tak například u spojení *nuotare in un mare di latte*, *nuotare nel miele*, *nuotare nell'abbondanza* a *nuotare nell'oro*, která dle našeho názoru nejsou ekvivalentní.[137] Ke stejnému závěru jsme došli například i u frazémů *tirar(e) su (qcn) n. tirar grande*, *tirare su il morale (a / di qcn)* a *tirarsi su*, ačkoli se jedná o frazémy významově velice podobné.[138]

Celkový počet vyhledaných frazémů v italštině je nižší než u českých frazémů, což je dáno mnohem striktnější definicí frazémů ve slovnících, s nimiž jsme pracovali. V žádném

---

[136] Například Tullio De Mauro popisuje jeho význam jako „*essere molto spaventato o emozionato*“. Zdroj: Il Nuovo De Mauro. *Internazionale* [online]. Roma: Internazionale, 2022 [cit. 2022-07-17]. Dostupné z: https://dizionario.internazionale.it

[137] Definice frazémů:
nuotare nel miele = essere in uno stato di grande beatitudine e felicità, soprattutto in una relazione amorosa; sentirsi molto amati, coccolati, fatti oggetto di continue manifestazioni di dolcezza e tenerezza;
nuotare in un mare di latte = essere molto felici, oppure essere ricchi e vivere nel benessere;
nuotare nell'oro = essere molto ricchi, avere molto denaro, come se si disponesse di tanto oro da potervi nuotare dentro. Zdroj: QUARTU, Monica a Elena ROSSI. *Dizionario dei modi di dire*. Cit. d.
nuotare nell'abbondanza = essere fornito di tutto, vivere nell'agiatezza. Srov. *Il Nuovo De Mauro.* Cit. d.

[138] Výraz *tirar(e) su (qcn) n. tirar grande* je významově nadřazen *tirare su il morale (a / di qcn)*, jelikož označuje pomyslné „zvednutí“ čehokoli – např. zlepšení finanční situace, zdraví apod.; naopak ve druhém případě se jedná konkrétně o zvednutí nálady. *Tirarsi su* se zase odlišuje tím, že jde o sloveso reflexivní.

z italských zdrojů jsme například nenašli spojení *con piacere*, ačkoli se v českých slovnících jako frazém pravidelně uváděl jeho český ekvivalent *s radostí*.[139] Konečný soupis frazémů je k dispozici v Příloze č. 2. Syntagmatické varianty uvádíme stejně jako u českých frazémů v závorkách, např. *esser baciati (in fronte) dalla fortuna*, paradigmatické za lomítkem, např. *andare / camminare sul velluto*. V případě, že se varianty frazémů odlišovaly více než jedním lexémem, využili jsme opět zkratky *n.* (= *nebo*): *saper vivere n. saper stare al mondo*.

9.2.1 Formální a funkční analýza italských frazémů

Celkově bylo nalezeno 134 italských frazémů. Vzhledem k tomu, že nebyl objeven žádný polypropoziční frazém a pouze 1 frazém propoziční, jednalo se většinově o frazémy kolokační. Funkčně výrazně převažovaly verbální frazémy (108 frazémů), menšinově však byly zastoupeny i frazémy substantivní (7 frazémů), adverbiální (5 frazémů) a adjektivní (1 frazém). Dále bylo vyhledáno 12 přirovnání. Ve vzorku se nevyskytoval žádný binomiál.

Typ frazému	**Příklad**	**Počet**	**%**
Frazémy kolokační			
- substantivní	*paradiso terrestre*	7	5,2
- adjektivní	*tutto miele*	1	0,7
- adverbiální	*a vele spiegate*	5	3,7
- verbální	*darsi alla pazza gioia*	108	80,6
přirovnání	*essere come un topo nel formaggio*	12	9,0
binomiály	–	0	0,0
Frazémy propoziční	*C'è un santo anche per te!*	1	0,7
Frazémy polypropoziční	–	0	0,0
Celkem		134 frazémů	

Tabulka č. 13: Strukturně-funkční typy frazémů v italském vzorku

Na následujících stranách bude popsána formálně-funkční klasifikace italských frazémů. Stejně jako u českých frazémů si i zde nejprve popíšeme frazémy kolokační (nominální substantivní, nominální adjektivní, adverbiální, verbální) včetně jejich speciálních subtypů a následně frazémy propoziční; polypropoziční frazémy s ohledem na jejich

[139] Jelikož se ale podle nás nejedná o frazém, v našem výčtu spojení *s radostí* neuvádíme. Více o této problematice viz 9.1.

neexistenci v italském vzorku vynecháme. Ke správnému roztřízení frazémů do jednotlivých skupin nám pomůže korpus itWaC[140], ze kterého budeme čerpat i případné příklady.

Kolokační frazémy substantivní		
febbre del sabato sera	giardino di Armida	giorno di grazia
le gioie del focolare	paradiso terrestre	quieto vivere
stato di grazia		

Tabulka č. 14: Kolokační frazémy substantivní – italský vzorek

Z výše zmíněných frazémů vyšly v korpusové rešerši všechny jako prokazatelně substantivní. Jediný frazém, který jsme přesunuli do skupiny verbálních frazémů, byl *vita facile*, který se ve většině případů pojí se slovesem *avere*.

- In un certo senso, i giornalisti *hanno* sempre *avuto vita facile*. Tutto ciò di cui hanno bisogno è una buona dose di energia, curiosità e capacità di scrivere un pezzo leggibile su richiesta.

Kolokační frazémy adjektivní		
tutto miele		

Tabulka č. 15: Kolokační frazémy adjektivní – italský vzorek

Jako jediný adjektivní frazém bylo klasifikováno spojení *tutto miele*. V několika málo případech mohlo fungovat také jako jmenná část přísudku:

- Lo stesso impresario, che *era tutto miele* un quarto d'ora prima, mandava ora al diavolo gli importuni.

Většinově však plnilo funkci adjektiva:

- Padre Giuseppe Maria esordì con un discorsetto *tutto miele*, tutta manna: - La religione - la fratellanza, - la carità -.

Kolokační frazémy adverbiální		
a vele spiegate	con le gambe sotto un tavolo	da sballo
oltre ogni speranza	per gioco	

Tabulka č. 16: Kolokační frazémy adverbiální – italský vzorek

[140] BARONI, M., ZANCHETTA, E. et al. *itWaC* [online]. Praha: Ústav Českého národního korpusu FF UK, 2013 [cit. 2022-07-20]. Dostupné z: http://www.korpus.cz

V italském vzorku jsme dále identifikovali pět spojení jako frazémy s adverbiální funkcí. Původně byl ve skupině také frazém *a gonfie vele*, korpusová rešerše však ukázala, že se jedná o frazém verbální, jelikož převažovalo jeho spojení se slovesem *andare*:

- Se all'inizio tutto sembra *andare a gonfie vele*, o ti capiterà prestissimo qualcosa di orribile (film d'azione) o ti annoierai a morte fino alla fine (film psicologico).

Kolokační frazémy verbální		
allargare il cuore	alzare / sollevare / risollevare il morale / spirito (a / di qcn)	andar su di giri
avere vita facile	andare a gonfie vele	andarci con una gamba sola
andare / essere in cimbali	andare / navigare col vento in poppa n. avere il vento in poppa	andare / invitare a nozze n. essere un invito a nozze
andare in brodo di giuggiole	andare in solluchero	andare in visibilio
andare / camminare sul velluto	avere il cuore nello zucchero	avere il fuoco addosso
avere il morale alto	avere qualche santo in paradiso	avere un santo dalla propria parte
buttarsi a pesce	crepare /morir / scoppiare dal ridere	darsi al bel tempo
darsi alla pazza gioia	divertirsi un mondo	dormire su un letto di piuma
dormire tra due guanciali	esser baciati (in fronte) dalla fortuna	essere / andare in orbita
essere / sentirsi in vena	essere / stare / sentirsi al settimo cielo n. toccare il cielo con un dito	essere / stare / sentirsi su (di morale / spirito / corda)
essere a cavallo	essere alle stelle	essere bene in arnese
essere di luna buona	essere in giornata di grazia	essere in una botte di ferro
essere la ciliegina sulla torta	essere musica per le orecchie di qualcuno	essere nel Nirvana
essere pieno di gioia	essere su di tono	essere sulla cresta dell'onda
essere tutto rose e fiori	essere una vera pacchia	far furore
far la vita del beato porco	far le fusa	far(e) morir / crepar dal ridere
far vita da principe / re	fare / guardare con tanto d'occhi	fare bisboccia

fare dello spirito	fare follie	fare fuoco
fare Gesù con cento mani	fare la pacchia	fare tredici
fare un colpo di vita	fare un patto col diavolo	fare una vita da Sardanapalo
finire in gloria	fregarsi / sfregarsi / stropicciarsi le mani	incantare la nebbia
invitare la lepre a correre	leccarsi i baffi / le dita / le labbra	legare la vigna con le salsicce
levarsi una spina dal cuore	mandare in solluchero	mettere il fuoco addosso
mettersi in libertà	nascere con la camicia	non entrare nei propri panni
non stare (più) nella pelle / nei panni	non toccare terra dalla gioia	nuotare in un mare di latte
nuotare nel miele	nuotare nell'abbondanza	nuotare nell'oro
pascere l'occhio	prenderci gusto	prendere la fortuna per i capelli
ridere a crepapelle	ridere di cuore / gusto	salire alla ribalta
salire alle stelle	saltare di gioia	saper vivere n. saper stare al mondo
sbellicarsi dalle risa	sentirsi in Paradiso	sentirsi un fiume in piena
senza nuvole	sprizzare allegria / gioia da tutti i pori	star di buon cuore
stare di buon animo	stare in ventre di vacca	stare su un letto di rose
tenersi i fianchi	tenersi la pancia dal ridere	tirar(e) su (qcn) n. tirar grande
tirare su il morale (a / di qcn)	tirarsi su	togliersi sassolino dalla scarpa
togliersi un peso dal cuore	trovar paese	trovare il letto rifatto
vedere il mondo dipinto di rosa	vedere tutto rosa e fiori	vivere in un Eden

Tabulka č. 17: Kolokační frazémy verbální – italský vzorek

Stejně jako v českém vzorku, i mezi italskými frazémy výrazně převažovaly kolokační frazémy verbální funkce. Na rozdíl od češtiny jsou však spojení ve výčtu prototypická – nestojí tedy na pomezí kolokačních a propozičních frazémů.

Přirovnání		
accogliere come il Messia	benedetto come un'acqua d'agosto n. venire a tempo come un'acqua d'agosto	essere come un topo nel formaggio

essere felice come un re	essere felice come una Pasqua	essere sano come un pesce
filare liscio come l'olio	ridere come un cavallo	stare come un Papa
stare come un pisello in un baccello	stare come un re	venire come cacio sui maccheroni
Binomiály		
0 VÝSKYTŮ		

Tabulka č. 18: Speciální typy kol. frazémů: přirovnání a binomiály – italský vzorek

Mezi italskými frazémy bylo i 12 přirovnání, neobjevili jsme však žádný binomiál. Funkce přirovnání nebyla u všech frazémů shodná (jak tomu bylo u spojení v češtině), v některých případech mohl stejný frazém plnit různé funkce s ohledem na variantu, ve které se vyskytoval (*benedetto come un'acqua d'agosto* – adjektivní, *venire a tempo come un'acqua d'agosto* – verbální)[141]. Dále jsme zjistili, že spojení *felice come un re* a *felice come una Pasqua* se používají nejčastěji se sponovým slovesem *essere*, a proto jsme změnu funkce oproti slovníkovým tvarům (z adjektivní na verbální) zaznamenali i do našeho výčtu. U výrazu *liscio come l'olio* jsme zjišťovali, s jakým slovesem se nejčastěji pojí. Výsledky vypovídají stejně jako frazeologické slovníky: sloveso *filare* (64 výskytů) převažuje nad slovesem *andare* (29 výskytů).

Frazémy propoziční		
C'è un santo anche per te!		
Frazémy polypropoziční		
0 VÝSKYTŮ		

Tabulka č. 19: Frazémy propoziční a polypropoziční – italský vzorek

V italském vzorku se nenašel žádný frazém polypropoziční. Jediný nalezený propoziční frazém (*C'è un santo anche per te!*) je frazémem monosubjektovým s funkcí imperativně vokativní.

9.2.2 Sémantická analýza italských frazémů

Nyní přistoupíme k sémantické analýze italského vzorku. Z celkových 134 frazémů jich 77 odpovídalo některému z konceptů. Následující tabulka ukazuje počet frazémů u každé metafory nebo metonymie.

[141] Tyto příklady jsme si však nemohli ověřit v korpusu, jelikož v něm spojení vykazovala nulový výskyt.

Typ metafory/metonymie	**Příklad**	**Počet**	**%**
OBECNÉ EMOČNÍ METAFORY			
Radost je tekutina v nádobě	*essere pieno di gioia*	11	14,3
Radost je teplo/oheň/vřelost	*avere il fuoco addosso*	4	5,2
Radost je přírodní síla	*andare / navigare col vento in poppa n. avere il vento in poppa*	5	6,5
Radost je fyzická síla	–	0	0,0
Radost je (nám) sociálně nadřazená	–	0	0,0
Radost je protivník	*prendere la fortuna per i capelli*	3	3,9
Radost je zvíře v zajetí	–	0	0,0
Radost je šílenství	*darsi alla pazza gioia*	2	2,6
Radost je síla oddělující naše já	*non stare (più) nella pelle / nei panni*	1	1,3
Radost je nemoc	*febbre del sabato sera*	1	1,3
METAFORY VYJADŘUJÍCÍ HODNOCENÍ RADOSTI			
Radost je světlo	–	0	0,0
Radost je cítit se lehce	*togliersi un peso dal cuore*	2	2,6
Radost je nahoře	*avere il morale alto*	10	13,0
Radost je být v nebi	*essere / stare / salire / sentirsi al settimo cielo n. toccare il cielo con un dito*	6	7,8
Radost je být nad zemí	*essere / andare in orbita*	5	6,5
METAFORY VYJADŘUJÍCÍ FENOMENOLOGICKÝ CHARAKTER RADOSTI			
Radost je zvíře, které se má dobře	*far la vita del beato porco*	7	9,1
Radost je příjemný fyzický pocit	*andare / camminare sul velluto*	7	9,1
Radost je opojení/být opilý	*da sballo*	3	3,9
Radost je vitalita	*saper vivere n. saper stare al mondo*	1	1,3
KONCEPTUÁLNÍ METONYMIE			
Behaviorální reakce	*saltare di gioia*	2	2,6
Fyziologické reakce	–	0	0,0
Expresivní reakce	*ridere a crepapelle*	7	9,1
Celkem		77 frazémů	

Tabulka č. 20: Typy metafor/metonymií v italském vzorku

Při sémantické analýze italských frazémů jsme vycházeli stejně jako u češtiny ze tří základních skupin konceptuálních metafor a jedné skupiny konceptuálních metonymií, přičemž podíl frazémů u každé skupiny byl naprosto odlišný od českých frazémů. Nejvíce spojení obsahovaly *Obecné emoční metafory* (27 frazémů), následovala skupina *Metafor vyjadřujících hodnocení radosti* (23 frazémů), dále *Metafory vyjadřující fenomenologický charakter radosti* (18 frazémů). Nejmenší zastoupení měly *Konceptuální metonymie* (9 frazémů).

Oproti českému vzorku, kde se nenašly frazémy odpovídající celkem čtyřem konceptuálním metaforám, se italské frazémy ještě navíc neslučovaly s jednou metonymií. Stejně jako u češtiny se jedná o metafory *Radost je fyzická síla*, *Radost je (nám) sociálně nadřazená* a *Radost je zvíře v zajetí*. Dále byl celkem překvapivě nulový počet výskytů u skupiny *Radost je světlo*. Žádný z frazémů v italském vzorku také neodpovídal metonymii spojené s *Fyziologickými reakcemi*.

Oba jazyky se však shodovaly v tom, že nalezené frazémy mohly odpovídat více metaforám zároveň. Například spojení *essere sano come un pesce* bylo přiřazeno do skupiny *Radost je zvíře, které se má dobře*, stejně tak ale podle naší definice odpovídá i skupině *Radost je vitalita*. Výraz *far le fusa* je ekvivalentní k českému *spokojeně příst* a odpovídá tedy stejně jako v češtině dvěma metaforám a jedné metonymii (*Radost je zvíře, které se má dobře*, *Radost je příjemný fyzický pocit* a *Fyziologické reakce*).

Navržených 19 konceptuálních metafor a 3 konceptuální metonymie však nebylo dostačujících a stejně jako v češtině, i v italském vzorku zbyly frazémy, které se nepodařilo přiřadit k žádné ze skupin. Oproti češtině jich bylo dokonce výrazně více (téměř polovina). U těchto frazémů jsme si povšimli, že v nich často figurovala postava svatého (*accogliere come il Messia*, *avere un santo dalla propria parte*, *C'è un santo anche per te!*, *fare Gesù con cento mani*) nebo někoho úzce spjatého s náboženstvím (*stare come un Papa*). V českém vzorku jsme žádné takové případy nepozorovali. Obvyklé bylo i téma smrti (*far(e) morir / crepar dal ridere*) nebo naopak zrození (*nascere con la camicia*).[142] Pro italské frazémy byla také příznačná tematika jídla (*essere la ciliegina sulla torta*, *filare liscio come l'olio*, *legare la vigna con le salsicce*, *prenderci gusto*, *stare come un pisello in un baccello*, *venire come cacio sui maccheroni*).

[142] Srov. s českým *k smrti rád* (téma smrti) a *umět se narodit* nebo *jsem / cítím se jako znovu zrozen / jako bych se znovu narodil / jako bych se vykoupal v Jordáně* (téma zrození).

Mezi metafory, jejichž výskyt se potvrdil v obou jazycích, patřily například *Radost je barevná* (*vedere il mondo dipinto di rosa*), *Radost je šťastné období* (*andare / invitare a nozze n. essere un invito a nozze*, *essere felice come una Pasqua*, *giorno di grazia*), *Radost je spojení s okolním světem* (*trovar paese*), *Radost je cenná komodita* a mít ji znamená být bohatý (*far vita da principe / re*, *essere felice come un re*, *stare come un re*)[143].[144]

Podívejme se teď podrobněji na *Obecné emoční metafory*, jejichž přehled společně s konkrétními frazémy uvádíme v Tabulce č. 21:

OBECNÉ EMOČNÍ METAFORY		
Radost je tekutina v nádobě		
andare in brodo di giuggiole	essere in una botte di ferro	essere pieno di gioia
filare liscio come l'olio	nuotare in un mare di latte	nuotare nel miele
nuotare nell'abbondanza	nuotare nell'oro	sentirsi un fiume in piena
sprizzare allegria / gioia da tutti i pori	tutto miele	
Radost je teplo/oheň/vřelost		
avere il fuoco addosso	fare fuoco	le gioie del focolare
mettere il fuoco addosso		
Radost je přírodní síla		
a vele spiegate	andare / navigare col vento in poppa n. avere il vento in poppa	andare a gonfie vele
benedetto come un'acqua d'agosto n. venire a tempo come un'acqua d'agosto	incantare la nebbia	
Radost je fyzická síla		
0 VÝSKYTŮ		
Radost je (nám) sociálně nadřazená		
0 VÝSKYTŮ		
Radost je protivník		
fare un colpo di vita	fare un patto col diavolo	prendere la fortuna per i capelli
Radost je zvíře v zajetí		
0 VÝSKYTŮ		

[143] Ačkoli tato spojení považujeme za varianty jednoho frazému, při jejich zahrnování do seznamu jsme se rozhodli respektovat výchozí slovníky, které je zařazují odděleně jako samostatné frazémy.
[144] Názvy těchto metafor nebyly přejaty z žádné studie a byly vytvořeny pouze pro potřeby této diplomové práce.

Radost je šílenství		
darsi alla pazza gioia	fare follie	
Radost je síla oddělující naše já		
non stare (più) nella pelle / nei panni		
Radost je nemoc		
febbre del sabato sera		

Tabulka č. 21: Obecné emoční metafory – italský vzorek

Jak jsme již zmínili výše, *Obecné emoční metafory* tvořily nejpočetnější skupinu. Jako nejproduktivnější se ukázala být metafora *Radost je tekutina v nádobě*, která čítala na 11 frazémů. Některá spojení jsou prototypická (*essere pieno di gioia*, *nuotare nel miele*), jiná se konceptu drží jen okrajově: například výraz *essere in una botte di ferro* (doslova „*být v železném sudu*“) jsme zařadili z toho důvodu, že obsah sudu obvykle tvoří tekutiny, frazém *filare liscio come l'olio* (česky známý jako *jít jako po másle*) zase hovoří o oleji (tedy tekutině), ne však o nádobě. Další skupinou je *Radost je teplo/oheň/vřelost*, která se v italském vzorku projevila více než v českém: tři spojení odkazují k ohni (*avere il fuoco addosso*, *fare fuoco*, *mettere il fuoco addosso*), čtvrté k teplu rodinného krbu (*le gioie del focolare*). *Radost je přírodní síla* akcentovala kromě *větru* také *mlhu* a *vodu*, resp. *déšť*. Rozdílné ovšem bylo, že o těchto konceptech uvažuje jako o příznivých, ne ničivých, čímž se liší od českého vzorku. Metafory *Radost je fyzická síla*, *Radost je (nám) sociálně nadřazená* a *Radost je zvíře v zajetí* se u italských frazémů nevyskytovaly. Další z konceptů, *Radost je protivník*, demonstruje na třech frazémech, že radosti můžeme dosáhnout zasazením úderu soupeři (*fare un colpo di vita*), spřáhnutím se s nepřítelem (*fare un patto col diavolo*) nebo jeho ovládnutím (*prendere la fortuna per i capelli*). Metafory *Radost je šílenství* a *Radost je síla oddělující naše já* byly poměrně málo zastoupeny, významově se však shodují s českými frazémy patřícím k těmto skupinám. Poslední z metafor, *Radost je nemoc*, obsahuje pouze jediný frazém (*febbre del sabato sera*), který je známý napříč jazyky díky filmu *Horečka sobotní noci*.[145]

[145] Jsme si vědomi toho, že toto spojení vyjadřuje spíše zábavu nežli radost – oba pojmy jsou však sémanticky podobné a sdílí některé aspekty pozitivní emoce, proto jsme se rozhodli frazém ve výčtu ponechat.

V Tabulce č. 22 jsou zahrnuty *Metafory vyjadřující hodnocení radosti* a jim odpovídající spojení:

METAFORY VYJADŘUJÍCÍ HODNOCENÍ RADOSTI		
Radost je světlo		
0 VÝSKYTŮ		
Radost je cítit se lehce		
togliersi sassolino dalla scarpa	togliersi un peso dal cuore	
Radost je nahoře		
alzare / sollevare / risollevare il morale / spirito (a / di qcn)	andar su di giri	avere il morale alto
essere / stare / sentirsi su (di morale / spirito / corda)	essere su di tono	essere sulla cresta dell'onda
salire alla ribalta	tirar(e) su (qcn) n. tirar grande	tirare su il morale (a / di qcn)
tirarsi su		
Radost je být v nebi		
avere qualche santo in paradiso	essere / stare / salire / sentirsi al settimo cielo n. toccare il cielo con un dito	giardino di Armida
paradiso terrestre	sentirsi in Paradiso	vivere in un Eden
Radost je být nad zemí		
essere / andare in orbita	essere alle stelle	non toccare terra dalla gioia
salire alle stelle	senza nuvole	

Tabulka č. 22: Metafory vyjadřující hodnocení radosti – italský vzorek

Metafory vyjadřující hodnocení radosti jsou v italském vzorku druhou skupinou co do pořadí i počtu frazémů. Hned první metafora, *Radost je světlo*, se však neprojevila (na rozdíl od českého jazyka, kde byla nejproduktivnějším typem metafory). *Radost je cítit se lehce* naopak obsahovala frazémy podobné těm českým. Ze „směrových“ metafor pak převažovala metafora *Radost je nahoře*, která obsahovala téměř stejný počet frazémů jako zbylé dvě skupiny dohromady. Toto je opět rozdílný výsledek oproti češtině, kde byla tato skupina ze všech tří nejméně zastoupená. Ostatní výrazy, přiřazené k metafoře *Radost je být v nebi* a *Radost je být nad zemí* nevykazovaly žádné zvláštnosti. Snad až na spojení *giardino di Armida*, které jsme se rozhodli přiřadit do „nebeské“ skupiny, jelikož se jedná o označení pohanského ráje tělesných

požitků[146]. Stejně tak by ale podle nás fungovalo i jeho zařazení k metafoře *Radost je příjemný fyzický pocit*.

Poslední skupinu metafor, *Metafory vyjadřující fenomenologický charakter radosti*, pro přehlednost uvádíme v tabulce níže:

METAFORY VYJADŘUJÍCÍ FENOMENOLOGICKÝ CHARAKTER RADOSTI		
Radost je zvíře, které se má dobře		
essere come un topo nel formaggio	essere sano come un pesce	far la vita del beato porco
far le fusa	invitare la lepre a correre	pascere l'occhio
stare in ventre di vacca		
Radost je příjemný fyzický pocit		
andare in solluchero	andare / camminare sul velluto	dormire su un letto di piuma
dormire tra due guanciali	esser baciati (in fronte) dalla fortuna	leccarsi i baffi / le dita / le labbra
mandare in solluchero		
Radost je opojení/být opilý		
andare in visibilio	da sballo	essere nel Nirvana
Radost je vitalita		
saper vivere n. saper stare al mondo		

Tabulka č. 23: Metafory vyjadřující fenomenologický charakter radosti – italský vzorek

Oproti českému vzorku, kde se *Metafory vyjadřující fenomenologický charakter radosti* vyskytovaly nejvíce, se zde italských frazémů sešlo ze všech skupin metafor nejméně. Nejvíce zastoupenými metaforami v rámci skupiny jsou *Radost je zvíře, které se má dobře*, vyjadřující dostatek (*essere come un topo nel formaggio*, *stare in ventre di vacca*), zdraví (*essere sano come un pesce*), pohodlný život (*far la vita del beato porco*), příjemný pocit (*far le fusa*) a doménu (*invitare la lepre a correre*) zvířat. Do skupiny jsme se rozhodli zahrnout i frazém *pascere l'occhio*, jelikož používá slovo *pást*, které je typicky spojováno se zvířaty. Frazémy *essere una vera pacchia* a *fare la pacchia* jsme se rozhodli do výčtu nezařadit, ačkoli etymologicky odkazují k pastvě také,[147] a to z toho důvodu, že se v průběhu let konotace

[146] Tento výraz odkazuje k dílu Torquata Tassa *Osvobozený Jeruzalém*.
[147] Viz definice DMD:
essere una pacchia = essere una situazione fortunata, piacevole, piena di comodità e benessere, che non dà preoccupazioni, pensieri o problemi; deriva dalla parola latina pabula, che indicava dapprima i pascoli e poi la pastura per gli animali. Zdroj: QUARTU, Monica a Elena ROSSI. *Dizionario dei modi di dire*. Cit. d.

s pastvou u spojení vytratila.[148] Související metaforou je *Radost je příjemný fyzický pocit*, který může odkazovat k intimnímu prožitku (*andare / mandare in solluchero*, *esser baciati (in fronte) dalla fortuna*), pohodlí (andare / camminare sul velluto, dormire su un letto di piuma, dormire tra due guanciali) nebo chuťovému požitku (*leccarsi i baffi / le dita / le labbra*). Poslední jmenovaný pak může být brán i jako metonymie (*Behaviorální reakce*). Dalším konceptem prožívání radosti je metafora *Radost je opojení/být opilý*, kam jsme mimo jiné zařadili i spojení *essere nel Nirvana*. Stav Nirvány může být svým způsobem brán za opojení, jelikož se jedná o trans. Může v něm dojít k převtělování duší, což souvisí s konceptem *Radost je síla oddělující naše já*, a dokonce i k prožívání slastných pocitů po vzoru metafory *Radost je příjemný fyzický pocit* (proto se mu také přezdívá „stav nejvyšší blaženosti"). Člověk se zároveň stává probuzeným (*Radost je vitalita*) a „přenáší se" do nebe (*Radost je být v nebi*). Tento frazém tedy nese význam téměř všech metafor definovaných Kövecsesem. Poslední metaforou je pak *Radost je vitalita*, ke které jsme přiřadili pouze jedno spojení (*saper vivere n. saper stare al mondo*).

Náš přehled uzavírá Tabulka č. 24 obsahující všechny *Konceptuální metonymie* v italském vzorku:

KONCEPTUÁLNÍ METONYMIE		
Behaviorální reakce		
fregarsi / sfregarsi / stropicciarsi le mani	saltare di gioia	
Fyziologické reakce		
0 VÝSKYTŮ		
Expresivní reakce		
crepare / morir / scoppiare dal ridere	ridere a crepapelle	ridere come un cavallo
ridere di cuore / gusto	sbellicarsi dalle risa	tenersi i fianchi
tenersi la pancia dal ridere		

Tabulka č. 24: Konceptuální metonymie – italský vzorek

Skupina *Konceptuálních metonymií* byla oproti češtině velmi málo zastoupena, dokonce se ve vzorku nevyskytoval ani žádný příklad *Fyziologické reakce*. K *Behaviorálním reakcím* se nám podařilo najít dva frazémy: *fregarsi / sfregarsi / stropicciarsi le mani* (*mnout si ruce*) a

[148] Srov. např. s definicí v českých slovnících:
pacchia = 1. pohoda, pohodička, brnkačka, 2. (šťastná) náhoda, štěstí, klika. Zdroj: *Seznam Slovník*. Cit. d.

saltare di gioia (*skákat radostí*). Ekvivalentní frazémy se vyskytovaly i v českém vzorku. Nejvíce frazémů spadalo pod *Expresivní reakce* a všechny odkazovaly k smíchu.

10. Závěr

Předmětem této práce bylo shromáždit italský a český vzorek frazémů týkajících se tematiky radosti a popsat je z hlediska jejich struktury a příslušnosti k určitým kognitivním metaforám či metonymiím. Na následujících stranách shrneme závěry vyplývající z analýzy frazémů, především charakterizujeme shody a odlišnosti mezi jednotlivými jazyky. Zodpovíme také představené hypotézy.

První hypotéza se týkala předpokladu, že výsledný počet frazémů bude vyšší v českém vzorku, jelikož byly vybrané české zdroje (zejména *Slovník české frazeologie a idiomatiky*) oproti těm italským obsáhlejší. Tento předpoklad se naplnil: celkový počet frazémů v českém vzorku (154 spojení) je vyšší než ve vzorku italském (134 spojení). České frazémy se také objevovaly ve více variantách na rozdíl od italských, které u mnoha spojení připouštěly pouze jedinou formu.

Nejprve jsme frazémy podrobili strukturní analýze. V obou vzorcích převládaly frazémy kolokační: 94 % z celkového počtu frazémů v češtině a 99 % v italštině, z nichž v obou vzorcích, výrazněji ale v tom italském, dominovaly frazémy verbálního typu. Pořadí výskytu funkčních typů frazémů je pro oba jazyky stejné, sestupně jsou to frazémy verbální, substantivní, adverbiální, adjektivní. Míra zastoupení se však liší: v češtině tvoří neslovesné kolokační frazémy 26 % z celkového počtu frazémů, v italštině pouze 10 %.[149] Domníváme se, že k vyššímu počtu českých neslovesných frazémů přispěla existence celého jednoho dílu *SČFI* věnující se těmto typům útvarů. Hypotézy 2) a 3) byly tedy opět potvrzeny.

Hypotéza 4) byla naplněna jen zčásti. Domnívali jsme se, že v češtině se najde (díky dílu *SČFI* dedikovaného větným výrazům) více propozičních frazémů nežli v italštině. Toto tvrzení se potvrdilo: pro český jazyk bylo vyhledáno 6 frazémů (cca. 4 % českého vzorku), pro italský jazyk byl nalezen pouze 1 frazém (cca. 1 % italského vzorku). Oproti našim předpokladům byly však nalezeny i frazémy polypropoziční, pouze však v českém jazyce (3 frazémy, cca. 2 % vzorku).

Po strukturní analýze frazémů jsme přikročili k analýze sémantické. Celkově 102 ze 154 českých a 77 ze 134 italských frazémů bylo možné přiřadit k některé z předem určených

[149] Do tohoto výčtu však nezapočítáváme speciální subtypy kolokačních frazémů: přirovnání a binomiály, jejichž funkční zastoupení jsme řešili pro každý typ zvlášť. U českých frazémů plnila všechna přirovnání verbální funkci. Jediný nalezený binomiál měl funkci substantivní. V italštině mohla přirovnání plnit nejen verbální, ale i adjektivní funkci. Pro tento vzorek nebyl nalezen žádný binomiál.

kognitivních metafor či metonymií. Naše pátá hypotéza se týkala toho, že najdeme v obou vzorcích více frazémů náležících právě některé z metafor – k tomu jsme dospěli na základě výrazně větší nabídky metafor (celkem jsme předložili 19 kognitivních metafor a 3 kognitivní metonymie). Ačkoli se toto tvrzení v celkovém součtu všech metafor potvrdilo (tedy bylo nalezeno více spojení náležících k některé metafoře), pokud bychom brali pouze jednotlivé typy metafor/metonymií, nejproduktivnější byla pro češtinu právě metonymie: *Expresivní reakce* vyjadřovalo téměř 15 % ze všech frazémů[150] náležícím nějakému konceptuálnímu typu. V italském vzorku se naopak nejvíce objevovala metafora *Radost je tekutina v nádobě* (přibližně 14 %).

Dále jsme předpokládali vysokou míru frazémů spadající pod metaforu *Radost je nahoře* a její subtypy *Radost je být v nebi* a *Radost je být nad zemí*. K tomu jsme dospěli na základě vysoké četnosti metafory *Dobrý je nahoře*. V českém jazyce byla z těchto tří metafor nejvíce zastoupená *Radost je být v nebi* (cca. 11 %) oproti ostatním, jejichž součet tvořil pouhá 3 %. V italštině naopak výrazně dominoval typ *Radost je nahoře* s 13 %, ovšem i další typy byly poměrně hojně zastoupeny: *Radost je být v nebi* tvořil cca. 8 % a *Radost je být nad zemí* cca. 7 %. Nelze zde tedy najít žádné styčné body, snad jen to, že v obou jazycích byla skupina *Metafor vyjadřujících hodnocení radosti*, pod kterou tyto typy spadají, vždy na druhém místě co do počtu vyhledaných frazémů.

Jak jsme již zmínili výše, cirka třetina českých a polovina italských frazémů nespadala k žádné z nabízených metafor/metonymií. To může být dáno rozmanitostí vzorku a bohatostí obou jazyků. Snažili jsme se tedy z těchto frazémů vysledovat nějaký trend a definovat další skupiny metafor. V obou jazycích se našly metafory *Radost je barevná*, *Radost je šťastné období*, *Radost je spojení s okolním světem* a *Radost je cenná komodita*. V menší míře se v obou vzorcích vyskytovaly také frazémy, jejichž komponenty vyjadřovaly zrození nebo naopak smrt. V českém jazyce se radost často vyjadřovala akcentováním mládí, tyto frazémy jsme však zahrnuli pod metaforu *Radost je vitalita*. Naopak italský vzorek vykazoval velké množství frazémů označujících svaté (případně frazémy obecně spojené s náboženstvím), čímž se naprosto lišil od českého vzorku. Dalším z jeho specifik byla vysoká míra frazémů označujících nějaký pokrm. Z výše zmíněného soudíme, že univerzální metafory sice dominují, každý

[150] Procentuální poměry u sémantické analýzy jsou vypočítány z počtu frazémů, které příslušely některé z výše uvedených metafor či metonymií (102 frazémů u češtiny a 77 frazémů u italštiny). Nejedná se tedy o procenta z celkového počtu vyhledaných frazémů.

z jazyků si ale tvoří systém dalších konceptů, které lépe vyjadřují specifika národa – proto úloha náboženství (ať už katolického či gastronomického) hraje tak velkou roli právě v italštině.

Radost je komplexní emocí utvářenou mnoha koncepty, které prostupují jazykem a odráží uvažování mluvčích. V této práci jsme se pokusili tyto koncepty zmapovat a demonstrovat na vytvořeném korpusu frazémů. Je však nutné říct, že se vzhledem k obsáhlosti lexikonu obou jazyků a omezeným množstvím zdrojů nemuselo podařit najít všechny existující frazémy či jejich varianty. Tato tematika by tak mohla být předmětem dalších kontrastivních studií zaměřujících se na česko-italské prostředí, například prostřednictvím rozšíření pojmového pole na více emocí, což by mohlo poskytnout ucelenější pohled na vnímání emocí jako takových.

Resumé

Tato diplomová práce se věnovala tématu radosti v italské a české frazeologii. Jejím cílem bylo shromáždit frazémy vyjadřující radost a následně je strukturně a sémanticky analyzovat s přihlédnutím k oběma daným jazykům.

První kapitolu teoretické části tvoří úvod, ve druhé kapitole je vymezena frazeologie a idiomatika jakožto lingvistická disciplína a jsou vysvětleny pojmy s ní související pro český a italský jazyk. Popsána je zde také formálně-funkční klasifikace frazémů. Třetí kapitola se zabývá metaforou především z pohledu kognitivní lingvistiky. Stručně je zmíněna také metonymie ve čtvrté kapitole a přirovnání v páté kapitole. Šestá kapitola vymezuje sémantické dělení frazémů. Teoretickou část uzavírá sedmá kapitola pojednávající o různých přístupech členění frazémů ve slovnících.

Aplikační část je rozdělena do dvou kapitol. V první kapitole je popsán výzkum z hlediska zdrojů dat (slovníků a lingvistických studií) a vybrané metodologie. Jsou zde předloženy také hlavní hypotézy. Druhá kapitola charakterizuje specifika sběru dat a analýzu frazémů pro každý jazyk zvlášť. Výsledky jsou shrnuty kontrastivně v závěru. Práce má také přílohu, která obsahuje všechny vyhledané frazémy.

Riassunto

Questa tesi di laurea è stata dedicata al tema della gioia nella fraseologia italiana e ceca. Il suo obiettivo era raccogliere i modi di dire che esprimono gioia e analizzarli strutturalmente e semanticamente, tenendo conto di entrambi i linguaggi dati.

Il primo capitolo della parte teorica è un'introduzione, il secondo capitolo definisce la fraseologia come una disciplina linguistica e spiega i termini ad essa correlati per la lingua ceca e quella italiana. Qui viene anche descritta la classificazione formale-funzionale delle locuzioni idiomatiche. Il terzo capitolo tratta la metafora principalmente dal punto di vista della linguistica cognitiva. Sono anche brevemente menzionate la metonimia nel quarto capitolo e la similitudine nel quinto capitolo. Il sesto capitolo definisce la classificazione semantica delle espressioni idiomatiche. La parte teorica si chiude con il settimo capitolo che discute i diversi approcci alla divisione dei modi di dire nei dizionari.

La parte applicativa è suddivisa in due capitoli. Il primo capitolo descrive la ricerca in relazione alle fonti impiegate per la raccolta dei dati e alla metodologia selezionata. Qui vengono presentate anche le ipotesi principali. Il secondo capitolo spiega come differiva la metodologia della raccolta dei dati e dell'analisi delle espressioni idiomatiche delle singole lingue. I risultati sono riassunti in modo contrastivo nella conclusione. La tesi ha anche un'appendice che contiene tutti i modi di dire analizzati.

Bibliografie

BARONI, M., ZANCHETTA, E. et al. *itWaC* [online]. Praha: Ústav Českého národního korpusu FF UK, 2013 [cit. 2022-07-20]. Dostupné z: http://www.korpus.cz

BREDIN, Hugh. Comparisons and similes. *Lingua* [online]. 1998, **105**(1-2), 67-78 [cit. 2022-03-20]. Dostupné z: https://doi.org/10.1016/S0024-3841(97)00030-2

CASADEI, Federica. *Metafore ed espressioni idiomatiche: Uno studio semantico sull'italiano*. Roma: Bulzoni Editore, 1996. ISBN 88-7119-914-6

CASADEI, Federica. Per una definizione di "espressione idiomatica" e una tipologia dell'idiomatico in italiano. *Lingua e stile*. 1995, **30**(2), 335-358

ČERMÁK, František a Václav CVRČEK. Kolokace. In: *CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. Brno: Masarykova univerzita, 2017 [cit. 2022-06-22]. Dostupné z: https://www.czechency.org/slovnik/KOLOKACE

ČERMÁK, František. *Frazeologie a idiomatika česká a obecná: Czech and general phraseology.* Praha: Karolinum, 2007. ISBN 978-80-246-1371-0

ČERMÁK, František. *Jazyk a jazykověda* [online]. Praha: Karolinum, 2013 [cit. 2022-06-22]. ISBN 978-80-246-2360-3. Dostupné z: https://cuni.primo.exlibrisgroup.com/permalink/420CKIS_INST/5nfor5/alma9925526296806986

ČERMÁK, František. Kolokabilita. In: *CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. Brno: Masarykova univerzita, 2017 [cit. 2022-06-23]. Dostupné z: https://www.czechency.org/slovnik/KOLOKABILITA

ČERMÁK, František. *Lexikon a sémantika.* Praha: Lidové noviny, 2010. ISBN 978-80-7422-020-3

ČERMÁK, František. *Slovník české frazeologie a idiomatiky (SČFI)*. Praha: Leda, 2009-2016/1983-1994

DEB (Dictionary Editor and Browser): Prohlížeč a editor slovníků [online]. Brno: Centrum zpracování přirozeného jazyka MU, 2005 [cit. 2022-06-28]. Dostupné z: https://deb.fi.muni.cz:8005/debdict/

FALOPPA, Federico. Enciclopedia dell'Italiano: collocazioni. In: *Treccani* [online]. Roma: Istituto della Enciclopedia Italiana, 2010 [cit. 2022-06-25]. Dostupné z: https://www.treccani.it/enciclopedia/collocazioni_%28Enciclopedia-dell%27Italiano%29/

FALOPPA, Federico. Enciclopedia dell'Italiano: modi di dire. In: *Treccani* [online]. Roma: Istituto della Enciclopedia Italiana, 2011 [cit. 2022-06-25]. Dostupné z: http://www.treccani.it/enciclopedia/modi-di-dire_%28Enciclopedia-dell%27Italiano%29/

FILIPEC, Josef a František ČERMÁK. *Česká lexikologie*. Praha: Academia, nakladatelství Československé akademie věd, 1985. ISBN 0585-5675

FÖLDEŠIOVÁ, Denisa. Frazeologie. In: *Encyklopedie lingvistiky* [online]. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2014 [cit. 2022-05-07]. Dostupné z: http://encyklopedieoltk.upol.cz/encyklopedie/index.php5/Frazeologie.html

FRIED, Mirjam. Konstrukční gramatika. In: *CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. Brno: Masarykova univerzita, 2017 [cit. 2022-07-10]. Dostupné z: https://www.czechency.org/slovnik/KONSTRUKČNÍ GRAMATIKA

GRANGER, Sylviane a Magali PAQUOT. Disentangling the phraseological web. GRANGER, Sylviane a Fanny MEUNIER. *Phraseology: An Interdisciplinary Perspective*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2008, s. 27-49. ISBN 9789027232465

HALLER, Jiří. *Český slovník věcný a synonymický I-III*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1969-1977

Il Nuovo De Mauro. *Internazionale* [online]. Roma: Internazionale, 2022 [cit. 2022-07-17]. Dostupné z: https://dizionario.internazionale.it

JELÍNEK, Milan a Jarmil VEPŘEK. Metonymie. In: *CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. Brno: Masarykova univerzita, 2017 [cit. 2022-03-10]. Dostupné z: https://www.czechency.org/slovnik/METONYMIE

KLÉGR, Aleš. František Čermák (Ed. in Chief) et al. Slovník české frazeologie a idiomatiky I-IV [Dictionary of Czech Phraseology and Idiomatics]. *International Journal of Lexicography* [online]. 2010, **23**(4), 477–486 [cit. 2022-07-06]. Dostupné z: https://doi.org/10.1093/ijl/ecq021

KLÉGR, Aleš. *Tezaurus jazyka českého: slovník českých slov a frází souznačných, blízkých a příbuzných*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2007. ISBN 978-80-7106-920-1

Korpus InterCorp – italština, čeština, verze 14 z 31. 12. 2021 [online]. Praha: Ústav Českého národního korpusu FF UK, 2021 [cit. 2022-02-19]. Dostupné z: http://www.korpus.cz

KÖVECSES, Zoltán. *Metaphor: A Practical Introduction*. Second Edition. New York: Oxford University Press, 2010. ISBN 978-0-19-537494-0

KŘEN, M. et al. *SYN2020: reprezentativní korpus psané češtiny* [online]. Praha: Ústav Českého národního korpusu FF UK, 2020 [cit. 2022-07-17]. Dostupné z: http://www.korpus.cz

LAKOFF, George a Mark JOHNSON. *Metafory, kterými žijeme*. Brno: Host, 2002. Teoretická knihovna. ISBN 80-7294-071-6.2002

LAKOFF, George a Mark JOHNSON. *Metaphors We Live By*. Chicago: The University of Chicago Press, 1980. ISBN 978-0226468013

MÁCHA, Jakub. Analytické teorie metafory: I. Počátky interakční teorie u I. A. Richardse. *Studia philosophica* [online]. 2020, **67**(1), 23-29 [cit. 2022-05-06]. Dostupné z: https://doi.org/10.5817/SPh2020-1-3

MÁCHA, Jakub. Analytické teorie metafory: II. Interakční teorie M. Blacka. *Studia philosophica* [online]. 2020, **67**(2), 7-19 [cit. 2022-05-06]. Dostupné z: https://doi.org/10.5817/SPh2020-2-2

MASINI, Francesca. Enciclopedia dell'Italiano: parole polirematiche. In: *Treccani* [online]. Roma: Istituto della Enciclopedia Italiana, 2011 [cit. 2022-06-25]. Dostupné z: https://www.treccani.it/enciclopedia/parole-polirematiche_%28Enciclopedia-dell%27Italiano%29/

MINÁŘOVÁ, Eva. Žurnalistický styl. In: *CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. Brno: Masarykova univerzita, 2017 [cit. 2022-03-07]. Dostupné z: https://www.czechency.org/slovnik/ŽURNALISTICKÝ STYL

NEKULA, Marek. Konverzační implikatura. In: *CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. Brno: Masarykova univerzita, 2017 [cit. 2022-05-07]. Dostupné z: https://www.czechency.org/slovnik/KONVERZAČNÍ IMPLIKATURA

NEKULA, Marek. Metafora. In: *CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. Brno: Masarykova univerzita, 2018 [cit. 2022-02-13]. Dostupné z: https://www.czechency.org/slovnik/METAFORA

NÜNNING, Ansgar, Jiří TRÁVNÍČEK a Jiří HOLÝ. *Lexikon teorie literatury a kultury*. Brno: Host, 2006. ISBN 80-7294-170-4

OBSTOVÁ, Zora. Italská frazeologie a frazeografie na přelomu tisíciletí. *Časopis pro moderní filologii*. Praha, 2022, **104**(2) (v tisku)

PIZZOLI, Lucilla. Essere al verde: Per modo di dire… Un anno di frasi fatte. In: *Treccani* [online]. Roma: Istituto della Enciclopedia Italiana, 2011 [cit. 2022-06-25]. Dostupné z: https://www.treccani.it/magazine/lingua_italiana/articoli/parole/Modi_di_dire23.html

QUARTU, Monica a Elena ROSSI. *Dizionario dei modi di dire della lingua italiana: 10.000 modi di dire ed estensioni figurate in ordine alfabetico per lemmi portanti e campi di significato*. Milano: RCS Rizzoli Libri S.p.A., 1993. ISBN 88-17-14525-4

QUARTU, Monica a Elena ROSSI. *Dizionario dei modi di dire della lingua italiana*. Milano: Hoepli, 2012. ISBN 8820351269

QUARTU, Monica a Elena ROSSI. Dizionario dei modi di dire. In: *Corriere della Sera* [online]. Milano: RCS Mediagroup, 2022 [cit. 2022-06-25]. Dostupné z: https://dizionari.corriere.it/dizionario-modi-di-dire/

Seznam Slovník. *Seznam.cz* [online]. Praha: Seznam.cz, 1996–2022 [cit. 2022-07-07]. Dostupné z: https://slovnik.seznam.cz

TRAN, Thi Khanh Van. *Le espressioni idiomatiche legate alle emozioni in italiano e in vietnamita: Un approccio contrastivo in prospettiva linguistico-cognitiva* [online]. Università degli Studi di Palermo, Piazza Marina, 61 90133 Palermo, 2019 [cit. 2022-07-07]. Dostupné z: https://iris.unipa.it/retrieve/handle/10447/338625/660756/TESI_TRAN%20THI%20KHANH%20VAN.pdf. Disertace. Università degli Studi di Palermo, Dipartimento di Scienze Umanistiche.

VIETRI, Simonetta. *Idiomatic Constructions in Italian: A Lexicon-Grammar approach*. Amsterdam/New York: John Benjamins, 2014. ISBN 9789027231413

VIETRI, Simonetta. *Lessico e sintassi delle espressioni idiomatiche: Una tipologia tassonomica dell'italiano.* Napoli: Liguori editore, 1985. ISBN 978-8820713492

VOGHERA, Maria. Polirematiche. GROSSMANN, Maria a Franz RAINER. *La formazione delle parole in italiano*. Tübingen: Max Niemeyer Verlag, 2004, s. 56-69. ISBN 9783484507111

Přílohy

ČESKÉ FRAZÉMY[151]		
(u)dělat něco s radostí (Č) / libostí (H)	(za)hřát u srdce (Č)	(za)svítit (v)očima (Č)
bláznit / vyvádět / třeštit radostí (H) / šílet radostí (Č)	blýskat očima (Č)	bouře / orkán nadšení (Č)
božský / pohádkový život (Č)	brána (do) ráje n. nebeská brána n. brána nebeská (Č)	být (při) dobré mysli (H, K)
být (volný) / žít / cítit se (volně / lehce) jako pták (Č) n. cítit se lehký jako pták (H)	být / bejt / cítit se jako v desátém / desátým / devátém / devátým / sedmém / sedmým / třetím nebi (Č, H, K)	být / bejt na světě rád (Č)
být / bejt radostí / štěstím (celý / celej) bez sebe (Č) / celý pryč (H)	být na vrcholu blaha (Č, K)	být na výsost spokojený (Č)
být plný elánu (K) / života (Č)	být přemožen blahem (H)	být samá legrace (K) n. být samý žert a smích (Č)
být spokojen s celým světem (H)	být v / při dobrém humoru (H)	být v náladě (H)
být ve své kůži (H)	dělat / udělat něco / někomu pro radost (Č)	dělat kotrmelce (Č)
dělat někomu radost (H)	dobře naladěný / naložený (K, H)	dodat chuti do života (K)
dodávat dobrou náladu (K)	dostat (někoho) do (dobré) nálady (H)	dovádět / skotačit / skákat / hopsat / (být) bujný jako (mladé / divoké) hříbě (Č)
dovést do blaženosti (K)	Gaudeamus igitur, iuvenes dum sumus. (Č)	hledět na svět růžovými brýlemi n. vidět všechno / celý svět růžově (Č, H)
homérský / homérický smích (Č)	Humor je koření života. (Č)	hurónský smích (Č)
chrochtat blahem (K)	je (to) jako z pohádky / pohádka / v pohádce / zní to jako pohádka (Č)	je mu hej (Č)

[151] Seznam zkratek: Č = Čermákův *Slovník české frazeologie a idiomatiky*, H = Hallerův *Český slovník věcný a synonymický*, K = Klégrův *Tezaurus jazyka českého*.

je to / působí to jako balzám na ránu/y n. působit jako hojivý balzám (Č)	je to jako pohlazení (Č)	je to jako sen / ve snu (Č)
jedna radost (Č)	jen by se smál (H)	jen zářit (Č)
jsem / cítím se jako znovu zrozen / jako bych se znovu narodil / jako bych se vykoupal v Jordáně (H)	k smrti rád (Č)	Když já vám povídám, že je nebe na zemi, pravdu mám, věřte mi. (Č)
lít balzám do duše (Č)	má radost, jako by vyhrál v loterii (Č, H)	má se / je / žije / připadá si / cítí se jako bůh (H)
má se / je / žije / připadá si / cítí se jako na (samém) kraji nebe, jako na (o)kraji samého nebe (H)	má se / je / žije / připadá si / cítí se jako prase v žitě (H)	má se / je / žije / připadá si / cítí se jako v ráji / jako na prahu ráje / jako v nebi / jako v limbu (Č, H, K)
má se / je / žije / připadá si / cítí se jako vlk v ovčírně (H)	metat kozelce (Č)	mít radost / radovat se / být šťastný jako malé dítě / jako malej (kluk) (Č)
mít se (na) co těšit (Č)	mít svůj den (H)	mít v duši jasno / vyjasněno (H)
mít v něčem zalíbení (H)	mít z něčeho plezír (Č)	mít zlaté časy (Č)
Mladost – radost. (Č)	mnout si ruce (K)	motat se / chodit / být jako opilý (radostí) (Č)
naplňovat radostí / zalíbením (K)	nedat někomu (ani) dospat, nemoct dospat (Č)	nenechat se ničím rozházet / nenechat si ničím zkazit náladu (K)
neví, co by si mohl ještě přát (H)	nic mu nechybí (H)	nikdy neztratit / neztrácet humor / náladu / dobrý rozmar (H, K)
objímal / (z)líbal by celý svět (Č, H)	oči mu svítí jako (dva) uhlíky (Č)	od / ze srdce rád (Č)
oddávat se radosti / veselí / zábavě / kratochvíli (K, H)	ostrov splněných přání (H)	otevřená náruč (Č)
pět hosana (K)	pocit naplnění (K)	pocítit rajskou slast (H)
pokoj v srdci (K)	Proč bychom se netěšili, když nám Pán Bůh zdraví dá? (Č)	přijít / vrátit se s veselou (Č)
příst jako kočka (Č)	pustit starosti k vodě (K)	radost mu kouká z očí (Č)
radost ze života (Č, H, K)	radosti a slasti (života) (Č, K)	radostí neví, co dělá / co dělat / co počít / co dřív (H)

ráj / nebe na zemi (Č, K)	rajské slasti lásky (H)	rozjasnit tvář / obličej / mysl (Č, H)
rozplývat se v blaženosti (H)	rozsévat radost (K)	růžová / nedělní nálada (H)
růžové představy (H)	růžový rozmar (H)	s lehkou myslí (Č)
s úsměvem na rtech (Č)	s úsměvem od ucha k uchu (Č)	salva smíchu (Č)
skákat / vyskakovat radostí (až do stropu) (Č, K)	skákat metr dvacet (Č)	slintat blahem (Č, K)
slunné dny (H)	smát se / usmívat se / koukat jako Filip / Honza / Kuba na jelito (Č)	spokojeně příst (K)
spokojenost ho neopouští (H)	spokojenost se mu usadila / uhnízdila v srdci (H)	Srdce mu (při tom) radostí poskočilo. n. Dušička v něm radostí poskočila / se zatetelila. (Č)
srdce mu buší / bije jako zvon (Č)	srdce mu jásá / plesá (H)	Srdce se na to směje. (Č)
světlá / jasná chvilka / chvíle n. světlý / jasný okamžik (Č)	světlé / zářné zítřky (Č)	světlý bod (Č)
světské radovánky (Č) / radosti (K)	svítit očima jako kočka (Č)	šťastný jako blecha v kožiše (K)
štěstí mu kvete (Č)	tetelit se radostí (K)	To je radosti na Starém bělidle! (Č)
To mi spad(l) kámen ze srdce! (K, Č)	tonout v blahu (H)	trefit do veselé noty (H)
u vytržení (K)	umět se narodit (Č)	usmívat se / zářit / být / (mít) obličej / hubu jako měsíc / měsíček v úplňku (Č)
usmívat se jako jezule (Č)	usmívat se jako sluníčko / slunce (Č)	užít si něco ve zdraví (Č)
užívat / užít (si) světa (Č)	v bázni boží (Č)	v dobrém rozmaru / rozpoložení / v dobré náladě / míře (H, K)
v návalu radosti (Č)	v povznesené náladě (K)	vánoční nálada (Č)
veselá / dobrá / spokojená / pokojná / jasná mysl (Č, K, H)	veselá kopa (Č, K)	veselý patron (Č)

vlaho v duši (H)	vrhnout se někomu kolem krku, vzít / popadnout / brát někoho kolem krku (Č)	všema deseti (Č)
výbuch / gejzír radosti (K)	vyskakovat do výšky / vejšky (Č)	vyzařovat radost (K)
vznášet se v oblacích (Č)	zajíkat se smíchem / radostí (K)	září / hýří / srší / blýská dobrou náladou / pohodou / rozmarem / humorem n. dobrá nálada / pohoda / rozmar / humor z něho jen září / svítí / srší / tryská (H)
zářit / svítit jako (samo) slunce (Č)	zářit spokojeností / štěstím / radostí / blahem (že / nad něčím) (Č, H)	zpívat (radostně) jako kanárek / slavík (Č)
žít jako ve snu / ve snách (Č)		

Příloha č. 1: České frazémy

ITALSKÉ FRAZÉMY[152]		
a vele spiegate (DMD)	accogliere come il Messia (DMD)	allargare il cuore (DMD, FC)
alzare / sollevare / risollevare il morale / spirito (a / di qcn) (FC)	andar su di giri (DMD)	andarci con una gamba sola (DMD)
andare / camminare sul velluto (DMD, TTKV)	andare / essere in cimbali (TTKV)	andare / invitare a nozze n. essere un invito a nozze (TTKV)
andare / navigare col vento in poppa n. avere il vento in poppa (TTKV, DMD)	andare a gonfie vele (TTKV, DMD)	andare in brodo di giuggiole (TTKV, DMD)
andare in solluchero (TTKV)	andare in visibilio (TTKV)	avere il cuore nello zucchero (TTKV)
avere il fuoco addosso (DMD)	avere il morale alto (FC)	avere qualche santo in paradiso (TTKV)
avere un santo dalla propria parte (TTKV)	avere vita facile (DMD)	benedetto come un'acqua d'agosto n. venire a tempo come un'acqua d'agosto (TTKV, DMD)
buttarsi a pesce (TTKV)	C'è un santo anche per te! (TTKV)	con le gambe sotto un tavolo (DMD)
crepare / morir / scoppiare dal ridere (TTKV)	da sballo (DMD)	darsi al bel tempo (TTKV, DMD)
darsi alla pazza gioia (TTKV, DMD)	divertirsi un mondo (DMD)	dormire su un letto di piuma (TTKV)
dormire tra due guanciali (TTKV)	esser baciati (in fronte) dalla fortuna (TTKV)	essere / andare in orbita (DMD, FC)
essere / sentirsi in vena (TTKV)	essere / stare / sentirsi al settimo cielo n. toccare il cielo con un dito (TTKV, DMD, FC)	essere / stare / sentirsi su (di morale / spirito / corda) (FC)
essere a cavallo (TTKV, DMD)	essere alle stelle (TTKV)	essere bene in arnese (TTKV)
essere come un topo nel formaggio (TTKV)	essere di luna buona (TTKV, DMD)	essere felice come un re (TTKV, DMD)

[152] Seznam zkratek: DMD = *Dizionario dei modi di dire della lingua italiana* Moniky Quartu, FC = studie Federiky Casadei *Metafore ed espressioni idiomatiche: Uno studio semantico sull'italiano*, TTKV = disertace Tran Thi Khanh Van *Le espressioni idiomatiche legate alle emozioni in italiano e in vietnamita: Un approccio contrastivo in prospettiva linguistico-cognitiva*.

essere felice come una Pasqua (TTKV, DMD)	essere in giornata di grazia (DMD)	essere in una botte di ferro (TTKV)
essere la ciliegina sulla torta (TTKV)	essere musica per le orecchie di qualcuno (DMD)	essere nel Nirvana (DMD)
essere pieno di gioia (TTKV)	essere sano come un pesce (TTKV)	essere su di tono (TTKV)
essere sulla cresta dell'onda (TTKV)	essere tutto rose e fiori (TTKV, DMD)	essere una vera pacchia (TTKV)
far furore (DMD)	far la vita del beato porco (DMD)	far le fusa (DMD)
far vita da principe / re (DMD)	far(e) morir / crepar dal ridere (TTKV, DMD)	fare / guardare con tanto d'occhi (TTKV)
fare bisboccia (TTKV)	fare dello spirito (TTKV)	fare follie (TTKV, DMD)
fare fuoco (FC)	fare Gesù con cento mani (TTKV)	fare la pacchia (TTKV)
fare tredici (TTKV)	fare un colpo di vita (DMD)	fare un patto col diavolo (DMD)
fare una vita da Sardanapalo (DMD)	febbre del sabato sera (DMD)	filare liscio come l'olio (TTKV)
finire in gloria (TTKV)	fregarsi / sfregarsi / stropicciarsi le mani (TTKV)	giardino di Armida (DMD)
giorno di grazia (DMD)	incantare la nebbia (TTKV)	invitare la lepre a correre (TTKV)
le gioie del focolare (DMD)	leccarsi i baffi / le dita / le labbra (TTKV, DMD)	legare la vigna con le salsicce (TTKV)
levarsi una spina dal cuore (TTKV)	mandare in solluchero (TTKV)	mettere il fuoco addosso (DMD)
mettersi in libertà (DMD)	nascere con la camicia (TTKV)	non entrare nei propri panni (FC)
non stare (più) nella pelle / nei panni (TTKV, DMD, FC)	non toccare terra dalla gioia (FC)	nuotare in un mare di latte (DMD)
nuotare nel miele (TTKV, DMD)	nuotare nell'abbondanza (TTKV)	nuotare nell'oro (TTKV)
oltre ogni speranza (DMD)	paradiso terrestre (DMD)	pascere l'occhio (DMD)
per gioco (DMD)	prenderci gusto (DMD)	prendere la fortuna per i capelli (TTKV)

quieto vivere (DMD)	ridere a crepapelle (TTKV)	ridere come un cavallo (DMD)
ridere di cuore / gusto (TTKV, DMD)	salire alla ribalta (TTKV)	salire alle stelle (DMD, FC)
saltare di gioia (TTKV)	saper vivere n. saper stare al mondo (DMD)	sbellicarsi dalle risa (DMD)
sentirsi in Paradiso (TTKV, DMD)	sentirsi un fiume in piena (TTKV)	senza nuvole (TTKV)
sprizzare allegria / gioia da tutti i pori (TTKV)	star di buon cuore (TTKV, DMD)	stare come un Papa (DMD)
stare come un pisello in un baccello (DMD)	stare come un re (DMD)	stare di buon animo (TTKV)
stare in ventre di vacca (DMD)	stare su un letto di rose (DMD)	stato di grazia (DMD)
tenersi i fianchi (DMD)	tenersi la pancia dal ridere (DMD)	tirar(e) su (qcn) n. tirar grande (DMD, FC)
tirare su il morale (a / di qcn) (FC)	tirarsi su (FC)	togliersi sassolino dalla scarpa (TTKV)
togliersi un peso dal cuore (TTKV, DMD)	trovar paese (DMD)	trovare il letto rifatto (DMD)
tutto miele (DMD)	vedere il mondo dipinto di rosa (DMD)	vedere tutto rosa e fiori (TTKV)
venire come cacio sui maccheroni (TTKV)	vivere in un Eden (DMD)	

Příloha č. 2: Italské frazémy